

## Physicorum

Secundam dicitur quod nulla forma per se primo expellitur a subiecto nisi ratio est tripartita. Sed bene est contra per corruptionem sui subiecti. Ideo si contritas non habeat aliam quam formam sibi triam tamen potest corrumpi et contra per corruptionem forme sublimis quam sequitur. Ad tertiam dicitur quod corpus fit ex non corpore in actu corpore. tamen in potentia sicut de dimensione. licet enim materia per se sumpta non sit corpus est tamen in potentia ad actum corporis. Ad quartam negat primo contra. Et ratio est quod materia extrinseca sub pluribus formis individuorum potest fuisse diuisa sub quantitate existente cum formis precedentibus in materia. sicut forma panis diuiditur propter diuisionem materie factam sub quantitate forme precedentis.

Ad quintam dicitur quod indiuisibile actu et potentia ad alium alteri non redit ipse maius. sed indiuisibile actu diuisibile tamen potentia cuiusmodi est materia secundum se ad alium alteri habenti virtutem actuam reducendi tale potentiam ad actum bene potest reddere alteri maius. Ad sextam dicitur quod cum ex aere fit ignis materia ignis continue recedit a propria quantitate et dispositionibus forme aeris accedendo ad dispositiones forme ignis. Et sicut est dabile ultimum instans esse forme aeris et primum sui non esse quod est primum esse forme ignis. ita non est dare ultimum instans in quo materia sit sub propria quantitate aeris sed est dabile primum in quo est actu sub quantitate ignis. id est talis augmentatio et extensio materie non fit in instanti sed successiue sub forma existente in materia aeris. Ad septimam dicitur quod non in quolibet genere reperitur potentia formabilis et actus determinans. sicut genus est forma determinabilis et dicitur actus determinans sed solum in genere substantie reperitur potentia subiectiua realem distincta a proprio actu eiusdem generis. id est in generibus accidentium non oportet ponere aliud susceptiuum realem distinctum a formis illorum generum. Forme enim accidentales cum sint forme simplices non habent materiam ex qua fiant. sed receptiuum ipsarum est subiectum de genere substantie. Et sicut dicitur est ad octauum. Et hec de questione

Alter principia ponit sub philosophia

Ad per se causas sic quoque fortuitas

## Quorum que sunt alia quod

dem sunt natura. alia vero propter alias causas. Natura quidem sunt animalia queque et partes ipsorum et plante et simplicia corpora

ut terra et ignis et aer et aqua. Nec enim esse et huiusmodi a natura esse dicimus. Omnia autem que predicta sunt videtur differentia et non natura existentia. Que quidem enim natura sunt omnia videntur habentia in seipsis principium motus et statum. hec quod est secundum locum. illa pro secundum augmentum et decrementum

## Secundus liber

Quedam autem finem alterationem. Lectulus autem et indimentum  
et si aliquid huiusmodi genus est finem quod quidem fortitum est  
in predicatione unaquaqueque. et in quantum est ab arte neque unum ha-  
bet impetum mutationis inmatum. Secundum autem quod conuenit ip-  
sis lapideis aut terreis esse aut mixtis ex his. habent tantum  
tanquam existente natura principio aliquo et causa mouendi et qui-  
escendi in quo est primum per se et non finem accidens. Dico autem  
non finem accidens. cum fiat utique ipse sibi aliquis causa sanitatis. cum  
sit medicus. Sed tamen non finem quod sanatur medicinam habet sed  
accidit eundem medicum esse et sanari. unde et diuiduntur aliqui  
ad inuicem. Similiter autem et aliorum unumquodque que sunt Nil-  
lum enim ipsorum habet in seipso factionis principium. sed alia qui-  
dem in alijs et ab exteriori ut domus et aliorum manu in seipsum  
unumquodque alia autem in seipsis quidem. sed non finem seipsa quecum-  
que finem accidens cause sunt utique ipsis. Est igitur natura quod  
dictum est Naturam autem habent quecumque huiusmodi habent prin-  
cipium et sunt hec omnia subiecta. Subiectum enim quoddam et in  
subiecto est natura semper. Secundum naturam autem sunt et hec et qui-  
cunque his insunt finem se. ut igni ferri sursum. Hoc enim natura que-  
dem non est. neque habet naturam. sed a natura. et finem naturam est  
quid quidem natura sit dictum est. et quid est habere naturam et quod  
a natura. et quid finem naturam. Quia est natura tentare demon-  
strare ridiculum est. Manifestum enim est quod huiusmodi rerum sunt  
multa. Demonstrare autem manifesta per immanifesta non poten-  
tis indicare est propter ipsum. et non propter ipsum cognitum.  
Quia contingit hoc pati. non immanifestum est. Syllogiset  
enim aliquis cum natus sit cecus de coloribus. Quare necesse  
est huiusmodi de nominibus habere rationem nihil autem  
intelligere.

### Ircia initium secundi libri

physico. Queritur. Utrum definitio nature sit bene assi-  
gnata in qua dicitur natura est principium et causa mouendi  
et quiescendi eius in quo est primum per se et non finem acci-  
dens. Arguit primo quod non. quia nullus absolutum habet  
definitum per respectum. sed natura est ens absolutum cum dicat de materia et

## Physicorum

forma. q̄ sunt absoluta et principiū est ens respectiū. ergo Secūdo sic. p̄  
cipium et cā idē sunt. q̄ negatozīe ponit alter. Tercio sic. celū natura  
liter mouet et nō quiescit. q̄ male dī: mouendi et quiescendi. Quarto  
sic. idē nō est principiū p̄trarioz. motus et q̄es sunt p̄traria. q̄ natura nō  
est principiū mouendi et quiescendi. Quinto sic. grauiā et leuiā mouē  
tur et tñ nō hñt intra se p̄ncipiū sui motus cū moueant a generāte. vt dī  
octauo hui⁹. ergo Sexto sic. aīal cadens deorsum naturalr mouet et  
tñ nō hñt intra se p̄mū p̄ncipiū sui mor⁹. ergo Septimo sic. p̄ se z nō s̄m  
accūs idem sunt. ergo alter negatozīe ponit. In oppositū est p̄hus in  
p̄mo capitulo hui⁹ libri ponens illā definitōem in forma. Pro mīsiō  
ne Sciendū p̄mo. Q̄ post q̄ p̄hus in p̄mo libro determinauit de  
p̄ncipijs rez naturalīū. vt referunt ad esse et ad fieri rei naturalis. Q̄  
sequenter in hoc sc̄do determinat de p̄ncipijs rerum naturalīū s̄m q̄  
referunt ad scire siue cognoscere ipas res naturales et ita in hoc sc̄do agit  
de p̄ncipijs scientie naturalis. et qz in scia oportet cognoscere subiectū  
et p̄ncipia p̄ que demonstrant scientie. ideo in hoc sc̄do agit de natura  
tam q̄ de subiecto. et ostendit de q̄bus scia naturalis habet p̄siderare. et  
p̄sequenter ostendit ex quibus causis demonstrat scia naturalis.

Sciendū sc̄do. Q̄ natura s̄m Boetium dī: quatuoz modis. Uno  
modo vt est eaz rerum que cū sint quocunqz modo ab intellectu nostro  
capi possunt. et hec est cōmuniſsima eius acceptio. qz comprehendit om̄e  
ens positū quod capi potest a nostro intellectu et sub natura hoc mō  
accepta non continentur negatōnes nec p̄uatōnes nec p̄ma causa nec in  
tellectu nostro non capiunt. Secundo modo dicitur natura magis strī  
cte prout tantūmodo cōprehendit substantiā. et hoc modo definitur a  
Boetio sic natura est que potest agere vel pati. Tercio mō adhuc strī  
ctius vt sc̄z reperitur solum in corporibus mobilibus. et est in eis p̄nci  
pium mouendi et quiescendi et hoc modo capitur in definitōe nature.  
Quarto modo dicitur natura p̄pria et essentialis differentia que est  
sp̄ci constitutiua. et hoc modo dicimus q̄ alia est natura equi. et alia na  
tura hominis. a natura bouis vel leonis. Sciendum tercio. Q̄ hoc  
nomē natura prout hic sumitur dicit de materia et forma nō vniūoce. vt  
postea dicitur. sed analogice. et hec definitio nature nō est q̄ddatiua.  
sed est quedam explanatio que est maioris declaratiōis q̄ nomen natū  
re per se sumptum. Sciendum quarto. Q̄ q̄uis nomen materie z no  
men forme sunt absoluta. tamē natura supra materiam et formam. et ra  
tiones earum. addit quēdam respectum ad opus. ita vt natura signifi  
cet materiam et formam. non vt sunt p̄ncipia fiendi et essendi absolute  
sed vt sunt p̄ncipia mouendi et quiescendi. et ideo natura definitur cō  
uenienter per hec nomina p̄ncipium et causa. que sunt respectiua. Et  
ponitur vtrunqz. sc̄z p̄ncipium et causa ad designandum q̄ non in om̄i  
bus natura est eodem modo p̄ncipium motus. quia in rebz anima  
tis natura est p̄ncipium motus actiui. ideo in illis p̄prie debet dis  
tinatur p̄ncipium. quia per p̄ncipium in p̄hysicis intelligitur causa  
efficiens. Et in rebz inanimatis natura non est p̄ncipium actiui.

## Secundus liber

sed passuum solū z ideo in illis non debet dici pncipium. sed magis  
Dicit rñ Albertus q. ponitur pncipium propter puationem. que  
non est causa motus per se. sed hec expositio non videtur esse conueniens  
quia per illam pncipulam per se et non fm accidens pncipio excluditur.  
Et dicitur mouendi et quiescendi. quia illa que naturaliter mouentur  
ad aliqñ locum in eo quiescunt naturalius q̄ ad eum moueantur. quia  
propter quod vnūquodq̄ tale z illud magis. z p eandem naturam quis  
escunt in aliquo loco z mouent ad eum. nō tamē debet intelligi q̄ natura  
sit pncipiū mouendi et quiescendi in omnibus qz in eis que solū natura  
raliter mouentur est pncipium mouendi tantū. z nō quiescendi. cuiusmo  
di est celum. Sed tamen dicit Albertus q̄ motus celi nō debet dici na  
turalis quia est a motore separato p intellectū mouente. ideo magis debet  
dici intellectualis. Sed ad hoc respondet Thomas q̄ ad hoc q̄ motus  
tus sit naturalis sufficit q̄ sit a pncipio intrinseco passiuo naturali in  
clinato ad motū. z ideo motus celi debet dici naturalis. qz celum natura  
raliter inclinatur ad suum motum. Deinde ponit in definitōe eius in  
quo est ad dñm artificialiū. q̄ inquantū hñōi nō habent pncipiū alicuius  
ius motus in se. Deinde ponit pncipiū qz etsi natura corporū cōpositorū  
sit pncipiū alicuius motus eorū nō tamen pncipiū. vt cum aial mouetur  
deorsum hoc nō est de natura animalis inquantū aial. sed ex natura cie  
menti p̄ dominantis. verū est tamē q̄ licet natura aialis inquantum aial  
nō sit pncipiū pncipiū. motus deorsum est tamen pncipiū pncipiū alicuius  
cuius alterius motus ita q̄ nō est aliqua res naturalis. cui non pueniat  
aliquis proprius motus p̄ pncipiū eius naturam. Ultimo ponitur in de  
finitōe p se z nō fm accidens. quā pncipulam declarat sic. qz z si medic  
aliquando se sanat hoc est tamē fm accidens. qz accidit medico fm q̄ ē  
medicus q̄ sanat. et ideo hec duo inueniunt separata ad inuicem. sed na  
tura et ille motus cuius est pncipiū per se nunq̄ inueniuntur separata  
ta vt nihil mouetur naturaliter sursum quin in eo sit leuitas z nunq̄ in  
aliquo inuenitur leuitas quin illud sit naturaliter mobile sursum. z sic pa  
tet definitio nature declarata. Sciendū quinto. Qd vt habetur in re  
xii. entium que sunt. quedam sunt a natura. vt quecunq̄ aialia et pres  
eorū. plante z corpora simplicia et elementa. z mixta inanimata. Alia s̄  
que nō sunt a natura sed ab alijs causis vt ab arte casu vel fortuna. qua  
rum rerum differētia ex definitōe nature pcluditur. Conclusio pma.  
Entia naturalia dñit a nō naturalibus. id est ab artificialibus. p q̄ro natu  
ralia habent in se pncipiū sui motus. innatum nō artificialia in qua in  
tum huiusmodi hanc pclusionem. pbat p̄bus per inductōnem. nam q̄s  
dam naturalia habent in se pncipiū motus fm locum innatū. vt sim  
plicia corpora. alia vero fm augmentum z decrementum. vt animalia  
et plante. Alia vero fm alteratōnem. vt mixta inanimata. et alia natura  
ralia. sed ea que nō sunt a natura. vt legulus et indumentum. non ha  
bent pncipiū in se alicuius motus innatū nisi per accidens. inquan  
tum res naturales sunt substantia artificialium. vt cultellus inquantū  
ferreus hoc est includens illud ens naturale scz ferrum. et non inquan  
tum quoddam artificiale. ¶ Conclusio scda. Natura est pncipiū

## Physicorum

et causa mouendi et quiescendi etc. patet. quia naturalia differunt a non naturalibus. quia naturalia habent in se principium motus et quietis. primum per se et non fin accidens quod quidem principium est natura. ergo natura est principium et causa talis motus. patet etiam conclusio ex declaracione primum definitonis. Sed iuxta textum querit quid est habens naturam. et quomodo differt ab ente fin naturam. Respondet quod habens naturam est ens compositum ex materia et forma quod habet in se principium motus. scilicet ens fin naturam non est tale compositum. scilicet quicquid sibi inheret immediate diare sequens ex natura ut ferri sursum leuitas et huiusmodi. **¶** Dubitatur etiam sic demonstrabile naturam esse. Respondetur quod non. quia est per se notum et ad sensum manifestum scilicet aliquid nituntur demonstrare et sicut se habent cecis natis volentibus iudicare de coloribus et isti propter defectum intellectus nesciunt iudicare inter cognitum propter ipsum et non cognitum propter ipsum.

**Ad rationes** Ad primam dicitur quod natura potest dupliciter considerari. Uno modo materialiter per eo quod est natura. ut materia et forma et sic est aliquid absolutum. Alio modo formaliter sub ratione nature. et sic est respectu cuius. quia nomen nature importat habitudinem principij. **Ad secundam** dicitur quod ponit principium propter illa que habent in se principium actuum sui motus. et causa. propter illa que habent principium passiuum motus. potest etiam dici quod principium est in parte. quia causa. quia principium est inchoatum in se. causa vero cum hoc est influxiva. **Ad tertiam** patuit solutio. **Ad quartam** dicitur quod quies in termino ad quem non prius motui que fit ad illum terminum. quia quies illa est finis et salus illius motus. sed quies in termino a quo pertrahat motum. **Ad quintam** dicitur quod si grauitas et leuitas habeant principium actuum extra se. habent tamen principium formale aut passiuum intra se. **Ad sextam** patuit solutio. **Ad septimam** dicitur quod per se equo cum ad hoc quod non est per aliter et ad hoc quod est non per accensum et ad denotandum quod per se capit hic ut idem est quod non per accensum. addit et non fin accensum.

**I**detur autem natura substantia eorum que in natura sunt. quod primum inest vnicuique non formatum per se ipsum. ut lectuli natura lignum statue autem es. **Sig-** num autem dicit. Antiphon. quoniam si aliquis proieceret lectum deorum. et accipiat potentiam putrescens ut vti que sit germen non vti que fieri lectum sed lignum. tanquam dicat quod fin accidens ens esse dispositionem fin legem et arte. sub hac autem entem illam que permanet. hoc patiens continue est. Si autem et horum vnicuique ad alterum aliquod idem hoc sustinuit. ut es quidem et aurum ad aquam. ossa autem et ligna ad terram. similiter autem et aliorum quolibet illam naturam esse et substantiam ipsorum. Unde sane hi quidem terra. alij vero igne. alij aere dicunt quidam autem aquam. alij que da vero horum. Sed alij omnia hec naturam esse eorum que sunt. Quot enim accepit ipsorum huius suorum suorum multa hec et tanta est esse omnia  
f. iij

## Secundus liber

nem substantiā. alia autē oīa passiōes istoz et habitus et dispositiōes. Et hoz q̄dem quodlibet esse p̄petuū. Nō em̄ inē mutatiōnem ip̄is ex seip̄is. Alia autē fieri et corūpi infinites. Uno q̄dē mō natura d̄: p̄ma vnicūq; subiecta materia habētum in seip̄is motū p̄ncipiū et mutatiōis. Alio autē mō forma et sp̄s que est s̄m rationē Sicut em̄ ars dicit̄ quod est s̄m artē et artificiosum. sic et natura quod s̄m naturā dicitur et q̄d naturale. Neq; autē illud adhuc dicimus habere s̄m artē nihil s̄i potentia tantū est vt lectulus. nondū em̄ habet sp̄m lectuli. neq; esse s̄m artē. neq; in his que natura subsistūt. potētia em̄ caro aut os. neq; habet adhuc sui p̄p̄ius naturā. p̄us q̄ accipiat sp̄m s̄m rationē qua definiētes dicimus quod est caro aut os neq; natura est. Quare alio modo natura vtiq; erit habentius in seip̄is motus p̄ncipiū forma et sp̄s nō sepabilis ens s̄i aut s̄m rationē. Quod autē est ex his natura quidē nō est sed a natura vt homo. Et magis natura hec est q̄ materia Unūquod q̄ em̄ tunc dicitur cū endelechia sit et magis q̄ cū potentia Amplius fit ex homine homo. sed non lectulus ex lectulo. vñ dicunt non figurā esse naturā sed lignū. quoniā fiet vtiq; si germinet nō lectulus sed lignū. Sic ergo hec est ars. et forma est natura. fit em̄ ex hoīe homo. Amplius autē natura dicta sicut generatio via est in naturā. Non em̄ quēadmodū medicina dicitur nō in medicinā via sed in sanitatē. Necessē quidem em̄ est a medicina. nō in medicinā esse medicationes. Non sic autē natura se habet ad naturā. sed quod nascatur ex quodā in quoddā venit s̄m quod nascit̄. Quod igit̄ innascit̄ nō ex quo s̄i in quod. Forma itaq; natura est. Sed forma et natura dupliciter dicitur. Etenī p̄uatio sp̄s quodāmodo est. Si autē est p̄uatio et contrarium aliquod circa simplicem generatiōnem aut nō est. posterius est considerandum

**Querit̄** Vtrū forma est magis natura q̄ materia Arguit̄ q̄ nō sicut est in naturalibus. ita est in artificialibus. q̄ ars imitat̄ naturā inquantū p̄t. sed materia artificialiū est tota suba et natura rez naturalium. ergo rē. Secūdo arguit̄. vt habet in textu. p̄uatio ē quodāmodo sp̄s. i. forma et em̄ materia ē magis natura q̄ p̄uatio. q̄ materia est magis natura q̄ forma. In oppositum est p̄hs in secūdo capitulo huius secundū libri. Pro responsione Sciendū p̄mo q̄ antich̄ p̄bi vt sep̄ dicitur ē ad materiā p̄mā puenire nō poterant. et ponebant

## Physicorum

aliquod corpus sensibile. ut puta aerem vel aquam vel ignem vel plura eorum esse materiam primam omnem et actu ens. et per consequens quod omnes forme se haberent ad materiam sicut accidentia ad substantiam. quod omnes forme adueniebant enti in actu ut dicebant. et accipiebant silem existimationem de naturalibus et artificialibus. in quibus artificialibus forma accidentalis aduenit materie existenti in actu. propter quod materia est tota substantia rerum artificialium et forma artificialis est accens. et ideo volebant quod materia esset tota substantia et tota natura rerum naturalium. et hoc quod dictum est de artificialibus ostendit antiphonam per quoddam signum. quod si quis piciat lectulum in terram et putrescens accipiat vinum germinandi non germinabit lectulum sed lignum. cum ergo natura sit vis infra rebus ex silibus silis. precreans. vel ex qua pullulat pullulas et id quod permanet et redit dicatur substantia vel natura. concludebat antiphonam lignum esse substantiam totam lectuli. et eius totam naturam. et per omnes conclusiones concludebat. quod dispositio siue forma. siue sit secundum legem nature aut secundum artem sit accidens. et id quod permanet sit substantia que continue patitur huiusmodi formarum mutationem. et hec est vna diuina quam ponebant antiqui inter materiam et formam dicentes materiam et formam differre secundum substantiam et accens. Ponebant etiam aliam diuina. quod dicebant materiam et formam differre secundum perpetuum et corruptibile. nam que ponebant vnum principium aut plura dicebant illud vel illa esse perpetua. et secundum se intransmutabilia. sed omnia alia dicebant transmutari infinities circa huiusmodi principium vel principia. ut que ponebant aquam esse principium. dicebant eam nunquam corrumpi. sed alia ut puta es aut que de natura eius sunt dicebant infinities corrumpi. **Conclusio prima.** Hec positio antiquorum quantum ad aliquid est vera. et quantum ad aliud est falsa. nam quantum ad hoc quod ponebat materiam esse naturam et substantiam rerum naturalium est vera. quod materia prima intrat cuiuslibet rei naturalis constitutionem sed quantum ad hoc quod dicebant eam esse totam substantiam rerum naturalium. et omnes formas accidentales falsa est. quod ut alias dictum est. materia prima est pura potentia ad esse substantiale. ideo non est nisi pars substantie rei. et non est in actu substantie nisi per formam substantialem. et ex hac opinione antiquorum sequitur **Conclusio secunda.** Materia est natura. propter istam conclusionem ex eorum opinione antiquorum que non potest esse in tota falsa. eo quod omnes concorditer dixerunt quod materia est natura. et in hoc verum dixerunt. licet deficiebant in hoc quod ponebant eam esse totam naturam et substantiam rerum. propter etiam hec conclusio ex de finitione nature prius posite. quod natura est principium mouendi et descendendi. ergo materia est natura. **Conclusio tertia.** Forma est natura. propter textum tribus rationibus. Prima est. sicut ars est id secundum quod aliquid dicitur esse secundum artem et artificiosum. ita natura est id secundum quod aliquid dicitur esse secundum naturam et naturale. sed nihil dicitur esse secundum artem et artificiale quousque habeat formam artis. ut lignum. cum adhuc est in potentia ad formam lectuli non dicitur lectulus. ergo a simili nihil dicitur naturale quousque habeat formam. ut puta id quod est in potentia caro vel os antequam accipiat formam carnis vel ossis. secundum quantum sumitur ratio definitiua rei per quam scimus quid est caro. et sic forma est natura rerum naturalium in se habentium principium motus et quietis. que quidem forma licet non sit separabilis secundum esse. est tamen separabilis secundum rationem. nam forma substantialis naturalis non est omnino ens completum in natura. ideo non potest

## Secundus liber

separi a materia fm ee. neq; etiā est ens subsistens. sed tñ cū sit actus. ip  
sa inquantū hñōt est intelligibilis. ideo dicitur separabilis a materia fm rōem  
lz materia nō possit separi a forma. nec fm ee. nec fm rōem. Et dicitur p̄s q̄  
forma est separabilis fm rōem. quia nisi forma esset aliud fm rōem a mate  
ria nō esset alius et alius modus. quo forma dicitur natura. et quo ma  
teria dicitur natura. Et q̄ posset aliquis credere q̄ cum materia sit na  
tura et etiam forma. q̄ etiam cōpositum posset dici natura. cum natura  
videatur esse substantia. et substantia dicatur de composito ex materia  
et forma. ideo ad hoc excludendū dicit p̄s. q̄ compositum ex materia  
et forma non est natura. q̄ natura habet rātionem principij. compositum  
vero rātionem principij. Sed est aliquid existens a natura. vel habēs  
naturam. Secunda ratio est hec. nā ex homine fit homo. et ex lectulo non  
fit lectulus. cum ergo fm antiquos lignum dicatur natura et forma les  
culi nō dicatur natura. ex eo q̄ lignum redit per generatōnem et nō for  
ma. sequitur q̄ q̄ cum ex homine fit homo forma hominis redit. ip̄a sit  
natura. Tercia ratio. generatio passiva nominatur natiuitas. et hoc  
nomen natiuitas sumitur ex natura ex eo q̄ est via in naturam. cum er  
go generatio passiva sit via in formam. sequitur q̄ forma sit natura. Et  
est hic considerandum q̄ differētia est inter actōes et passiones. nam act  
iones nominantur a principijs actiuis. passiones vero a terminis. vt me  
dicatio que est actio nō dicitur via in medicinā. sed dicitur a medicina.  
sicut sanatio est via in sanitatem. et ideo bene dicebatur q̄ generatio pas  
siua denominatur a termino ad quem. et cum ille terminus sit forma. et  
huiusmodi generatio passiva dicatur natiuitas a natura. sequitur q̄ forma ē  
natura. Conclusio quarta. Forma est magis natura q̄ materia. pb  
tur nam aliquid fm formā est in actu nature. ergo cum aliquid magis de  
citur tale fm q̄ est in actu tale. q̄ fm q̄ aliqd est in potentia tale sequitur  
q̄ forma est magis natura q̄ materia. q̄ a materia denominatur tale aliqd  
fm potentiam naturalem. Ex quo potest sequi q̄ accidentia que sequuntur  
formā s̄t magis naturalia illis q̄ sequuntur materiā. Ad rōes an oppo<sup>m</sup>.

**Ad rātiōes** Ad p̄mam dicitur q̄ nō est omnino simile de  
materia naturalium et de materia artificialium  
quia materia artificialiū est in actu substantiali. et in potentia accidentia  
li rātiū. ideo quicquid ibi inuenitur p̄ter materiā est accidens s̄z ma  
teria naturalium est tantum ens in potentia. et forma p̄mo sibi adue  
niens est substantia et substantialis. alie post aduenientes sunt accidentia  
et accidentales forme. Ad sc̄dam dicitur q̄ p̄uatio inquantū comū  
gitur rei corrūpente est quodāmodo forma s̄z fm quid p̄uatio tamen  
simpliciter nō est forma. et sic nō est natura nisi fm quid et per accidens  
mouendi et c̄. ideo notanter dicit p̄s q̄ p̄uatio est quodāmodo spe  
cies et non simpliciter.

Quoniam autem determinatum est. quot modis natura  
dicitur: post hoc speculandum est quo differt mathema

Cap. 2

## Physicorum

ricis a physico. Etenim plana et firma habent physica corpo-  
ra et longitudines et puncta. de quibus intēdit mathematicis:  
Amplius astrologia aut altera est. aut pars physice. Si enī  
physici est quod est sol aut luna scire. accidentiū aut que sunt p-  
se nullum inconueniens est. Et aliter quoniā videntur de na-  
tura dicētes. et de figura solis et lune. et vtrū spherica sit terra  
et mundus aut nō. De his quidē igitur negociat et mathe-  
maticis. s; nō inquantū physici corporis terminus est vnum/  
quodq;. Neq; accidentia speculatur inquantū talibus existenti-  
accidunt. vnde et abstrahit. Abstracta enī in intellectu a motu  
sunt. et nihil differat neq; sit mendaciū abstrahentiū. Latent  
autē hoc facientes et ydeas dicentes. Physica enī abstrahunt  
cum minus sunt abstracta mathematicis. Fiet autem vtiq;  
hoc manifestū. si aliquis vtrorūq; tēptauerit dicere terminos  
et iporum et accidentiū impar quidem enī et par et rectum et  
curuum. Adhuc autē et linea et figura sine motu. Caro autem  
et os et homo non adhuc. sed hec sicut naris sima: sed nō sicut  
curuum dicitur. Demonstrant autem et que magis physici/  
ca q̄ mathematica. vt perspectiua et armonica et astrologia.  
Contrario enim quodam modo se habent cum geometria. He-  
ometria quidem enim de physica intendit linea. sed nō in qua  
tum physica. Sed perspectiua quidem mathematicā lineam.  
Sed non inquantum mathematica. s; inquantū ē physica

**Queritur** Vt physica differat a mathematica. Argu-  
itur q̄ nō rātionibus textus. Prima est. physica  
habet considerare corpora lineas superficies et puncta cum ista conue-  
niant corpori naturali. sed de eisdem considerat mathematica. ergo phy-  
sica non differt a mathematica. p̄ sequentia tenet. qz scie que eadem con-  
siderant. vel sunt eadem vel vna est pars alterius. Secunda ratio est  
ad quācūq; scientiam pertinet considerare substantias et naturas ali-  
quarum rerum ad eam pertinet considerare per se accidentia ipsarum.  
sed ad physicam pertinet cognoscere substantiam et naturam celi. solis  
et lune et aliorum astrozum cum sint corpora naturalia. et hoc etiam p̄-  
bat p̄bus ex consuetudine p̄horum qui inueniuntur determinasse de fi-  
gura solis et lune et terre et totius mundi. circa que versatur astrologie  
intentio. vt notum est. Cum ergo astrologia sit pars mathematice. se-  
quitur q̄ mathematica et physica non differunt vel saltem q̄ vna est p̄-  
alterius. In oppositum est p̄bus in tercio capitulo huius secundi  
Pro responsione. Sciendūz q̄ postq̄ p̄bus ostendit de quot et quib;

## Secundus liber

bus 8: natura. **C**onsequenter ostendit de quibus considerat naturalis philosophia et quomodo a mathematica differat. de quo videbitur in presenti questione.

Sciendum est secundo. quod multa sunt eadem secundum rem. quorum unum non est de intellectu alterius. sicut albi et musici in uno subiecto coniunguntur. et tamen unum non est de intellectu alterius. et ideo unum potest separatim intelligi sine alio et hoc est unum per intellectum abstrahi ab alio. manifestum est autem quod posteriora non sunt de intellectu prioris sed e converso. ut homo non est de intellectu animalis. quia animal prius est homine. et homo forte. et ideo animal potest intelligi sine homine. et homo sine forte. et hoc est abstrahere vel a singulari. Similiter inter omnia accidentia que adiacent substantie materiali primo ei aduenit quantitas. Deinde qualitates sensibiles. et consequenter actiones et passionibus et motus sequentes huiusmodi qualitates sensibiles. Ex quo sequitur quod quantitas in suo intellectu non includit qualitates sensibiles actiones vel passionibus vel motus. sed bene includit in suo intellectu substantiam materialem que est per quantitate. quantitas igitur potest intelligi sine materia subiecta motui et qualitatibus sensibilibus. non tamen absque materiali substantia. et ideo quantitas potest abstrahi secundum intellectum a motu et materia sensibili non tamen a materia intelligibili. et ideo mathematicus potest ipsam considerare sine materia et motu sensibili. et hoc videtur per philosophum nihil differt quantum ad veritatem considerationis quia quantumvis quantitas et accidentia per se sibi convenientia non sunt separata secundum esse a materia sensibili tamen mathematici abstrahentes ea secundum intellectum non mentium. quia non asserunt ea esse extra materiam sensibiles hoc enim esset mendacium. sed ea considerant absque consideratione materie sensibilis et ita debet fieri abstractio per primam operationem intellectus que est simpliciter rei apprehensio. et non per secundam que est compositio et divisio. quia si sic abstraherentur ea que sunt coniuncta secundum esse abstrahentium esset mendacium. Ex quo patet quod non eodem modo philosophus et mathematicus considerant quantitates et accidentia eius. quia mathematicus considerat quantitates secundum simplicem formam et essentiam quantitates abstrahendo eam a motu et materia sensibili. Sed philosophus considerat eam. prout est terminus naturalis corporis. Et sic considerent de eodem materiali non tamen formaliter cum alia conveniunt quantitates videtur est terminus corporis naturalis. et alia quantitates considerate secundum se et absolute. nam mathematicus inquit de corpore an sit rotundum vel sphericum vel res actum vel curvum. sed philosophus inquit de corpore an sit calidum vel frigidum dum grave vel leve et sic conveniunt in subiecto et differunt in predicato. Et etiam demonstrant philosophus et mathematicus easdem conclusiones. sed tamen per alia media probant philosophus et per alia media astrologus. Ex patet concludit Aristoteles errorem platonis. quia enim latebat eum quo modo intellectus potest vere abstrahere ea que non sunt separata secundum esse. ideo posuit omnia abstracta secundum intellectum etiam esse abstracta secundum rem. et non solum posuit essentia mathematicalia esse abstracta a corporibus sensibilibus secundum esse. propter hoc quod mathematicus abstrahit ea a materia sensibili secundum rationem. sed ipse etiam posuit velia physica esse secundum rem abstracta a singularibus. per hoc quod physica scientia est de universalibus et non de singularibus. ideo posuit eandem hominem secundum esse separatim a particularibus hominibus. et sic dicebat in alijs et huiusmodi separata dicebat esse ydeas. physicalia tamen sunt minus abstracta.

# Physicorum

mathematicalia. qz materia sensibilis nec in vlti nec in particulari cadit in intellectu mathematicali. s; materia sensibilis in cōi accepta cadit in intellectu rez naturalū nō tñ materia sensibilis indiuidualis. vt in definitōe hoīs ponit caro et os sed nō hec caro et hoc os. Istis notatis sequitur responsalis. **Conclusio** Physica differt a mathematica, pbatur duplici rōne textus. Prima rō. ille scie sunt diuerse q̄ diuersimode definiunt cū definitio sit pncipiū demonstratōis q̄ facit scire. s; physica z mathematica diuersimode definiunt igit̄ zc. minor pz. qz entia mathematicalia vt sunt numerus par et impar linea figura rectū et curuum. et s; illa definiunt sine motu et materia sensibili. nam si in definitōe recti vel linee poneret materia sensibilis, vtpura lignū. talis definitio nō cōpeteret linee vel recto qd̄ vel que esset in alia materia sensibili. vtpura in cū pro vel ere. sed entia naturalia. vt hō equus caro et os et silia definiunt cū materia sensibili. **Et** iō dr̄ p̄s in textu q̄ physica et mathematica differunt sicut simū et curuum. qz in definitōe simi ponit̄ subiectū sensibile qd̄ est natus. sed in definitōe curui nō ponit̄ aliqd̄ subiectū sensibile

**Sc̄da** ratio. scie medie inter physicā z mathematicā. vt p̄spectia musica et astrologia dicit̄ a mathematica p̄ hoc q̄ zueniunt cū physica. **Et** a fortiori physica differt a mathematica. tenet̄ p̄ma. qz si mediū differt ab vno extremo p̄ hoc q̄ zuenit cū alio extremo a fortiori. extremū differt ab extremo. assumptū pz. qz ille medie scie d̄rio mō se h̄nt ad mathematicam. nā geometria q̄ est pure mathematicalis capit̄ lineā physicā z abstrahit̄ eā a materia sensibili. s; ecōuerso p̄spectiua capit̄ lineā mathematicā abstractā a materia sensibili et applicat̄ eā ad materiā sensibile. s; v̄s suale. s; dicit̄ de musica respectu arismetrice et astrologia respectu arismetrice et geometrie. **Et** si q̄rat̄ v̄z scie medie sunt magis physice q̄ mathematice. **Ad** hoc r̄idet̄ p̄s q̄ sic q̄uis demonstrat̄ p̄ncipia mathematicalia. qz vnū qd̄ q̄ denominat̄ et h̄z sp̄m a termino ad que. z huiusmodi scie applicant̄ entia mathematicalia ad res naturales. vt dicit̄ est et fm̄ hoc magis dicunt̄ naturales q̄ mathematice.

**Ad ratios** An̄ oppositū **Ad** p̄mā pz̄ ex dict̄. nā dictum ē q̄ physice et mathematice considerat̄ idē materialiter s; diuersa formalit̄. **Ad** sc̄dam parz solutio ex dict̄. nā cum astrologia sit magis naturalis q̄ mathematica nō est incōueniens si cōs̄ municet̄ in cōclusionib; cū scia naturali. qz tñ nō est pure naturalis. iō nō demonstrat̄ p̄ncipia naturalia s; mathematicalia. s; scia naturalis cōclusionē demonstrat̄ p̄ mediū naturale. vt q̄ terra est spherica demonstrat̄ natural. qz est corp⁹ grauissimū cui⁹ pres tendūt ad mediū. et sic ē spherica. s; astrolog⁹ eandē cōclusionē demonstrat̄ ex figura eclip̄sis lune. vel qz hoies nō aspiciunt eadem sydera ex om̄i parte terre

**Qm̄** aut̄ natura dupl̄r dicit̄ species et materia. sicut desy/ mo quidē. quid sit intendimus. sic cōsiderandū est. Quare ne/ q̄sine materia hm̄ōi neq; fm̄ materiā. **Et** tñ iam et de hoc dubitabit̄ aliqd̄ dupl̄r. quia due natura sunt. de qua ē physica

## Secundus liber

aut de eo quod ex vtriusq. Sed si de eo quod ex vtriusq. et circa  
vtraq. vtrū igitur eiusdem aut aliud vtraq. cognoscere. In an-  
tiquos quidem em̄ aspicienti videbitur vtriusq. esse materici. Ex  
parua em̄ parte quandā empedocles et democritus speciem  
et quod quiderat esse tetigerunt. Si autē ars imitatur natu-  
ram. eiusdem autē scientie est. cognoscere speciem et materiam  
vsq. ad hoc. vt medicā sanitatem et coleram et flegma in quibz  
est sanitas. similiter et edificatoris est speciem domus et mate-  
riam. quoniam lateres et ligna sunt. Similiter et in alijs. et physici  
vtriusq. erit cognoscere vtraq. naturas. Adhuc quod cuius  
causa sit et finem eiusdem. et quecūq. sunt propter hoc. Flatu-  
ra autē finis est. et cuius causa sit. Quoz em̄ continui motus ex-  
istentis est finis aliquis motus hoc vltimuz est et cuius causa  
fit. Unde et poeta derisorie apposuit dicere. Vnc finem cu-  
ius quidem causa effectus est. Vult em̄ non omne esse vltimū  
finem sed optimum. Quoniam autē faciunt artes materiā. alie  
quidem simpliciter. alie vero operose. et vtuntur tanq. propter  
nos om̄ibus que sunt. Sumus em̄ quodāmodo et nos finis  
Dupliciter em̄ est id cuius sit causa. Dicitur em̄ autē de his in  
his que de prima philosophia sunt. Que igitur sunt principi-  
antes materiam et cognoscentes artes. que vtitur et factiua. q̄  
architectonica. Vn̄ et vsualis architectonica qdāmō ē Dicit  
at̄ fm̄ q̄ hm̄di sp̄ei qdē cognoscitū ē architectonica. alia at̄ vt  
factiua materie. Subernator em̄ q̄lis sit sp̄es aliqua temonis  
cognoscit et instituit. Alius autē ex quo ligno et qualibus illis  
erit. In his quidem igitur que sunt fm̄ artem. nos faciunt ma-  
teriam propter opus. scz in physicis inest. Amplius eorum  
que sunt ad aliqd materia est: In alia em̄ specie alia materia  
Vsq. ad quantū ergo physicū oportet cognoscere sp̄em et quic  
quid est. aut que admodū ad medicum neruū et fabrū es vsq.  
quo. Cuius em̄ causa vniūquodq. Et circa hec q̄ sunt separte q̄  
dem sp̄es in materia. Nō em̄ hoīem generat ex materia. et sol-  
Dūo q̄ se habeat hec separtilis et qd sit phie p̄me ē determinare

### Querit

Utr. physicus habeat considerare materiā et formam  
Arguitur q̄ nō. qz materia et forma sunt partes  
entis. ergo consideratio eoz. pertinet ad metaphysicū. qui considerat de en-  
te et de partibus entis. Secdo sic. si physicus consideraret materiā.

# Physicorum

vel consideraret omnem vel aliquam et aliquam non. nō primum, quia dicit Auicenna, physica est de materia quadam, nec secundum, quia nō est maior ratio de vna q̄ de alia. In oppositum est phus in textu.

Pro responsione Sciendum q̄ postq̄ phus ostendit differentiaz inter consideratōnem physicam et mathematicam. Consequenter ostēdit ad que se extendit consideratio naturalis phie, et quasi cōcludendo ex predictis infert q̄ physicus habet considerare materiam et formam propter duas ratōnes, quarum prima est, q̄ natura dicitur de materia et forma, sed physicus habet considerare naturam, ergo habet considerare materiam et formam. Secunda ratio est, quia consideratio physica differt a consideratōne mathematica, eo q̄ consideratio physica est sicut consideratio simi, et consideratio mathematica sicut consideratio curui, sed symum materiam et formam comprehendit, ergo rē. Sciendum secundo, q̄ ad ostendendū causam istius determinatōnis dicit phus q̄ de ista consideratione possunt esse duo dubia. Prīmū est, ex quo sunt due nature scz materia et forma de qua istaz est physica, et vtrū sit de cōpositio ex vtriusq̄. Et si sic vtrū sit eadē pars que considerat materiā et formā et cōpositū, vel sit vna ps que considerat de materia et alia de forma. Et ratio haz dubitationū est, q̄ si aliquis aspiciat ad dicta antiquoz videbitur sibi q̄ physica solum de materia considerat, q̄ ipi nihil de forma tractauerunt nisi empedocles et democritus, et pua pre formā tetigerūt dicentes et multis fieri vni. Et q̄ p̄ma dubitatio videtur esse soluta ex predictis, ideo phs p̄ncipaliter ponit solutiōem scde dubitatōnis. Cōclusio p̄ma. Cuiusde scientie est considerare materiā et formā sibi p̄portionatam, pbatur conclusio tribus ratōnibus phie. Prima ratio est, ars unitatē naturam in quantum potest, ideo sicut se habet scientia artificialis ad artificialia, ita scientia naturalis ad naturalia, sed eiusdem artis est considerare formam artificialiū et materiam sibi p̄portionatam, vt medicus habens considerare formam scz sanitatem considerat coleram flegma et alios humores in quantum sunt materia istius forme, sicut etiam domesticator considerat formam domus et materiā illi forme p̄portionatam, et similiter est in alijs artificialibz, ergo similiter est in scientia naturali. Secunda ratio est, q̄ eiusdem scientie est considerare finem et ea que s̄ ad finem, q̄ ratio medioz ad finem ex fine sumitur, cum ergo forma sit finis materie, ergo physicus habet considerare materiam et formam sibi p̄portionatam. Tercio pbatur phus, q̄ de ratōne finis duo sunt. Primum est q̄ sit quid vltimū et scdm q̄ sit illud cui? cā sit aliud, s̄ hec duo forme pueniūt respectu materie, ita q̄ forma est qd vltimū respectu materie, vt satis notū ē, q̄ habita forma cessat motus materie Secdo pbatur phs p̄ s̄llē, et em q̄ triplices sunt artes, qdā sunt pparatiue materie, vt ars pparatiua lignoz ad factiōem nauis, alie sunt forme factiue, vt nauis factiua q̄ in materiā pparata nauē pficit, Alie sunt vsuales q̄ videntur re facta, vt ars nauigatoria, et iste sunt architeconice, p̄cipit em vsualis forme factiue q̄ introducat talem formam in materiā ppter talem vsuz vtimar em omnibus tanq̄ propter nos existentibus, similiter forma factiua p̄cipit factiue materie, vt faciat materiam conuenientē tali forme;

## Secundus liber

**T**unc arguitur ad oppositum sic. sicut se habet versus ad formam sic se habet versus ad materiam. scilicet versus est cuius causa est propter quod fit forma. scilicet sicut forma est causa respectu materie. Tercia ratio est. eorum que sunt ad aliquid est eadem scia et consideratio. scilicet materia est ad aliquid. scilicet ad formam. scilicet eadem scia habet considerare materiam et formam. **D**inoz p. 3. q. 2. sub alia et alia forma reperitur alia et alia materia. scilicet materia est ad aliquid. scilicet ad formam. non tamen debet intelligi quod materia sit ad aliquid secundum esse. scilicet solum secundum dici. **C**onclusio secunda. Forme que sunt separabiles in quantum habent non sunt physice considerabiles. probatur per philosophum in primo libro. quod mens dicitur non considerat nervum in quantum nervus absolute. scilicet hoc patet ad naturalis philosophum. scilicet considerat ipsum ut est susceptivus sanitatis et egritudinis. sicut faber non considerat es in quantum es sed in quantum suscipit formam statue. scilicet sicut physice non considerat formam in quantum forma. quod hoc ad metaphysicum patet scilicet ea considerat in quantum est in materia et cum ipsa constituit compositum naturale. **E**x quo patet quod cum anima rationalis sit in materia. et materia separabilis quod ipsa est terminus considerabiles per se naturalis ex parte formam et quodam modo physice cum metaphysice coniungitur. quod in quantum est in materia patet ad physicum. scilicet ut separabilis est a materia patet ad metaphysicum. et quod anima rationalis est in materia probatur per philosophum. quod forma rei genite est in materia. quod ad hoc est generatio. ut forma sit in materia. scilicet homo ex materia generatur. quod homo homines generat ex materia et sol. homo ut agens uniuocum. et sol ut agens equuocum. **E**x predictis patet quid sit natura et quomodo dicatur. et qualiter differat consideratio physica consideratione metaphysici. **E**t ad quod se extendit consideratio naturalis per se. **Q**uantum ad secundam. **D**ubitat. **Q**uare dicitur in prima conclusione quod ars imitatur naturam. **A**d dubium respondet quod hoc est propter duas causas. Prima est. quod principium artis est nostra cognitio intellectualis que per sensum ortum habet a rebus naturalibus. tunc ad similitudinem naturalium facimus res artificiales. **A**lia causa est. quod a quodam principio intellectuali videtur opus nature procedere in quantum sit per determinata principia et media ad determinatos fines ex quibus capit intellectus noster cognitionem practicam et modum ordinandi artificialia.

**A**d rationes. **A**n oppositum. **A**d primam dicitur quod metaphysicus habet considerare materiam et formam absolute. ut sunt pres entis. et habent utraque se habitudine actus et potentie. scilicet physice materia considerat. ut est mutabilis ad formam et considerat formam ut patet a quoque in motu in materia. et ut est principium entis naturalis. **A**d secundam dicitur quod aristoteli cenna distinguit duplicem materiam primam. quod quedam est materia prima mo prima que consideratur absolute. et est pres entis. et talem non considerat physicus. **A**lia est materia secunda prima que est materia considerata ut est principium entis naturalis in quantum est mobile. et talis est uniuersalis omnium naturalium. nec aristoteli cenna voluit quod physicus non habeat considerare uniuersalem materiam omnium naturalium. sed voluit dicere quod non considerat materiam sub quacumque differentia eius.

**E**t terminatis autem his considerandum est de causis. que et quod numero sunt. **Q**uonia enim sciendi gratia hoc negocium

## Phyſicorū

est ſcire an nō ante opinamur vnūquodq; quāz vtiq; accipia-  
mus. ppter quid vnūquodq;. Hoc autē eſt accipere primam  
cauſa; manifeſtū eſt quoniā et nobis hoc faciendū eſt. et de ge-  
neratōne et corruptōne et de omni phyſica mutatōne. quatenus  
ſcientes eorū principia reducere in ipa tēptemus queſitorū vnū  
quodq;. Vno quidē modo cauſa dicitur ex quo fit aliqd cū  
inſit. ſicut eſt ſtatue et argentū phiale. et horū genera. Alio  
autē modo ſpecies et exēplū. Hec autē eſt ratio ipius quod quid  
erat eſſe. et huius generatū eius que eſt dyapafon. duo ad vnū  
et omnino numerus et ptes que in definitōne. Amplius vn-  
de pncipiū mutatōnis ſmū aut q̄tis eſt. vt conſilians cā. et  
pater filij et omnia faciens facti. et cōmutans cōmutati. Ad-  
huc autē que ad modū finis. Hoc autē eſt cuius quod cā. vt ab-  
landi ſanitas. ppter quid abulat dicimus. vt ſanetur. Et di-  
centes ſic opinamur assignare cauſa; Et quecūq; iam moue-  
te alio intermedia ſūt finis grata. vt ſanitas. macies. aut pur-  
gatio aut potiones. aut organa. Omnia em̄ hec finis grā ſunt.  
Differēt em̄ ab inuicē q̄ alia q̄dē opa alia vero organa. Cauſe  
quidē igitur fere tot modis dicuntur. Cōtingit autē multipli-  
citer dictis cauſis. et multas eaſdē cauſas eſſe nō ſm accidens  
vt ſtatue ſtatuiſica et eſ. non ſm altez aliqd. ſed ſm q̄ eſt ſta-  
tua. Sed non eodē modo. ſed hoc quidē vt materia. illud autē  
ſicut vnde motus. Sunt autē quedam et ad inuicem cauſe  
vt laborare cauſa eſt boni habitus. et hic laborandi. ſed nō eo-  
dem modo. Sed hoc quidem ſicut finis. illa ſicut pncipiū mo-  
tus. Amplius autē eadē contrariorū eſt cauſa. Que em̄ p̄ſens  
cauſa huius eſt. hanc et abſentē cauſam contrarij. vt abſentia  
gubernatoris nauis ſubmerſionis. cuius erat p̄ſentia cauſa ſa-  
luis. Omnes autē nunc dicte cauſe in quattuor incidunt mo-  
dos manifeſtiſimos. Elementa em̄ ſyllabarū et materia vaſo-  
rum. et ignis et huiusmodi corporum. et partes totius et ſup-  
poſitōnes conſuſionis ſicut ex quo cauſe ſunt. Harū autē he-  
quidē ſunt ſicut ſubiectū et partes. Alie autē ſunt ſicut q̄s quid  
erat eē. et totū et cōpoſitio et ſpēs. Semen autē et medicus et con-  
ſilians et omnino faciens ſunt vnde pncipiū mutatōnis aut  
ſtatū aut motus eſt. Alia autē ſicut finis et bonum aliorum.

## Secūdus liber

**Queritur** Utrū sint tm̄ quattuor genera causarū. Arguitur q̄ nō. q̄ finis est cā causarū. ḡ alie cause s̄ effectus. ḡ nō sunt quattuor genera causarū. Secūdo sic. ille cause q̄ cōsīdunt nō sunt diuerse cause. s̄ forma et finis cōincidunt. ḡ nō sunt diuerse. Tercio sic. phisicus h̄z cōsiderare naturā. sed natura solū d̄ materia et forma. ḡ phisicus nō h̄z cōsiderare quattuor causas. In op̄positū est phus in textu. Pro responsione ad questionē est. Sciendum p̄mo q̄ post q̄ phus in tercio tractatu ostendit de q̄bus scia natural' h̄z cōsiderare. Hic p̄sequenter ostidit ex q̄bus causis demonstrat. et anteq̄ ostendat numerū causarū. p̄mo pbat q̄ ad phisicum p̄inz cōsiderare de quattuor causis. q̄ negotiū phisicū est gr̄a sciendi et nō gr̄a opandi. s̄ tunc arbitramur rem scire cū causas eius cognoscimus. ḡ ad phisicum p̄inet cognitio et cōsideratio causarū. cuiuslibet mutatiōnis naturalis ut quālibet trāsmutatiōem et q̄libet cōpositū sciat in sua p̄ncipia reducere. Et q̄ habeat cōsiderare quattuor causas. pbat. q̄ in om̄i trāsmutatiōne phisica aliqd̄ subūct. s̄ materia. et p̄ tale trāsmutatiōem acq̄ritur aliqd̄ sc̄z forma et ois motus. et mutatio est ab aliq̄. s̄ ab efficiente. 2 oē agens agit ut p̄motū ab aliquo. s̄ a fine. ḡ cōsiderans motū h̄z cōsiderare quattuor causas. Sciendū sc̄do. q̄ cā d̄ quattuor modis. p̄mo mō d̄ cā illud ex quo fit aliqd̄ cū infit. et hec est cā materialis. ut es est cā staturae. et elemēta syllabarū. et simplicia corpa mixtorū. et ps̄ totius et p̄missae cōclusionis. et hoc nō est fm̄ se totas. s̄ inquantū in ip̄is sunt termini cōclusionis. q̄ si p̄missae cōsiderent ut h̄nt virtutē inferendi cōclusionē sic reducunt ad genus cause efficientis. Et dicebat cū infit. p̄pter p̄uatiōem que nō est in re facta. Et ponit fit. et nō est. q̄ phisicus nō cōsiderat materiā absolute. sed ut est p̄ncipiū esse rei et fieri p̄motū et trāsmutatiōnem. Secūdo mō d̄ cā spēs et exemplar. et hec est ratio illius qd̄ qd̄ erat esse. et hec est forma ut istius p̄portōnis musice que dicitur dyapason. p̄pria forma ē p̄portio dupla. et eius cā remota ē p̄portio numeralis. et s̄ p̄tes definitōnis sunt forme. Et d̄ forma species et exemplar. p̄pter diuersitatem op̄inionum de ip̄a. quidam em̄ ut platonici posuerunt formas extra singularia. et fm̄ hoc dicitur exemplar. et phus videtur isto modo loquendi. quia nondū reprobaui illam op̄ionē. Alij vero posuerūt formas naturales existentes in materia determinantes materiā ad certū gradum entis et certam spēm. ideo forma spēs dicitur. Et d̄ q̄ est rō illi qd̄ qd̄ erat esse et melius q̄ diceretur q̄ quid est. q̄ per illum modum loquendi importatur prioritas cause formalis ad effectū. Tercio mō d̄ cōsideratur causa illud quod est p̄ncipiū vnde motus. et hec est cā efficiens ut consiliāns est causa consiliāri. et pater filij et faciēns facti. cōmuranus cōmuranus. et medicus sanitatis et semen generatiōis rei qd̄ nō intelligit de semine femelle sed de semine masculi qd̄ reducitur ad causam efficientē p̄ quanto in semine est virtus generantis p̄ quam p̄. p̄ducere formas substantiales. et circa hanc causam ponit Auicenna quadruplex efficiens. qd̄ d̄ em̄ est p̄ficiens qd̄ cōplet et p̄ficiat materiā dando formā vtriusq̄. Aliud est p̄parans qd̄ disponit materiā ad receptiōem forme et nō ad vtriusq̄ formā. Aliud est coadiuuans qd̄ nō agit ad finē p̄riū s̄ ad

# Physicorum

finē alterius. Aliud est p̄silians qđ reperitur in agentibz fm̄ p̄positum.

Quarto dicitur cā illud cuius grā sit aliqd. et hec est cā finalis vt sanitas est cā ambulatōis. Et qđ finis est cā p̄bat p̄bz. qđ illud est cā qđ respōdetur ad questōnē factā p̄ p̄ter qđ. s̄z si querat̄ quare aliqđ ambulat. respōdetur vt sanet. s̄z finis est cā et ad rōnem finis requiritur qđ sit qđ vltimū mūm. nō tñ oportet qđ sit qđ vltimū simplr. s̄z sufficit qđ sit vltimū respēctū alicuius p̄oris finis. vñ om̄ia qđ sunt inter p̄mū p̄ncipiū mouēs et vltimū finē simplr s̄z fines respectu p̄cedētū z p̄ncipia respectu sequētū vt intermedia inter medicū et sanitatē. sanitas em̄ est finis mactei. mactēs purgatōnis. et purgatio porionis z potio est finis organoz quibus p̄paratur. et licet finis habeat rōnem boni nō tñ sp̄ requiritur. vt dicit p̄bz qđ illud sit bonū simplr sed sufficit qđ sit bonū simplr vel apparatus. Sc̄i endū rēcio. Q̄ tres sunt p̄prietates causarū qđ sequunt̄ ex p̄dictis. Pr̄ma qđ eiusdē rei sunt plures cause p̄ se vt statue statūfica est cā efficiens et es est cā materialis. Et etiā in eodē genere cause eiusdē rei p̄nt eē plures cause subordinatē. Sc̄da p̄prietas est qđ cause sunt s̄b̄iūnicē cause nō tñ fm̄ idē genus cause. sicut ambulatio est cā efficiens sanitatis. z sanitas est cā finalis deambulatiois. Tercia est qđ idē qđ est cā p̄trariōrum vnius p̄ se z alterius p̄ accūs. vt gubernator nauis in sua p̄sentia est cā saluatōis nauis et in sua absentia est cā submerisionis eiusdē. Isti notatis sequitur responsiua. Conclusio. Tantū sunt quattuor modī essentialēs vel quattuor genera causarū. Probat p̄bz hanc p̄clusionē inductiue ostendendo qđ om̄is causa alicuius effectus potest reduci ad aliquā istarum causarū et facit inductōnem per exempla p̄us posita. Probat etiā sic p̄bari per sufficientiam. Quia om̄is causa vel est intrinseca vel extrinseca. Si p̄mum hoc est dupliciter. vel sub̄iicitur motui z sic est materia. vel acquiritur per motum et sic est forma. Si extrinseca hoc est dupliciter. vel est p̄ncipiū vnde motus. et sic est causa efficiēs. vlt̄ gra cuius sit motus. et sic est finis. ¶ Dubitatur p̄mo. Vtrū p̄es definitōnis reducantur ad genus cause formalis. Arguitur qđ nō. qđ materia est de quidditate et definitōe rei naturalis. igitur. Ad dubiū breuiter respondetur qđ si partes definitōnis comparent ad sup̄positum nature quam definiūt habent rātionē forme. sed si compentur ad naturam quam definiunt inquantū sunt p̄es eius. vel etiā definitōnis sic habent rātionē materie. qđ om̄is pars comparata ad totum habet rōnem materie. Ad obiectōnem dicitur qđ materia in cōmuni que ponitur in definitōne rei capitur vt actuata est per formam et sic habet rātionē forme. ¶ Dubitatur sc̄do. Quare p̄bz magis p̄bat de fine qđ sit cā qđ de alijs. Ad dubiū dicitur qđ causa est. qđ causalitas finis est magis occulta eo qđ nō est causa rerum nisi fm̄ esse quod habet in intentōe nam fm̄ esse quod habet in re habet rātionē vltimi.

**Ad rōnes** Ante oppositum Ad p̄rimam dicitur qđ licet s̄z nis sit causa causarum quantum ad actum can sandi. non tamen quantum ad speciales modos causandi z per illos modos distinguuntur. Ad sc̄dam dicitur qđ forma et finis generatōnis

## Secundus liber

materialiter coincidunt. sed non formaliter. quia dicitur forma respectu eius  
positi. et dicitur finis respectu motus vel intentionis vel executionis agentis.  
Ad tertiam dicitur quod licet proprie capiendo naturam solum dicat  
de materia et forma. tamen si capiatur communiter. ut dicit quodcumque prin-  
cipium motus sic se extendit ad causas extrinsecas

**¶** Que enim est cuius causa potissima est et finis aliorum bo-  
num voluit esse. Differt autem nihil eandem dicere bonam  
vel videri bonam. Causa autem igitur hec et sunt tot specie

**Queritur** Utrum finis sit causa causarum. Arguitur quod  
non. et hoc contra suppositum. quia finis non est principium  
primum. quia habet rationem ultimi. ergo non est causa. Secundo sic. causa est  
ad cuius esse sequitur aliud. sed ad esse finis nihil sequitur. sed ipse sequitur illud  
quod est ad finem. ergo non est causa. Tertio sic. Quod est causatum ab alio non est  
causa. sed finis ab efficiente causatur. ergo non est causa. Quarto sic a causis in-  
trinsecis que sunt materia et forma magis dependet esse rei. ergo finis non  
est causa causarum sed potius forma. In oppositum arguitur per philosophum qui dicit  
Que enim est cuius causa potissima et finis aliorum bonum voluit esse pro res-  
poncione Sciendum primo Quod finis potest dupliciter considerari. Uno  
modo finis esse quod habet in intentione agentis. Alio modo finis esse quod habet extra animam  
et in executione operis. id est difficultas est. utrum ratio cause cooperetur finis finem esse quod  
habet extra animam vel finis esse quod habet in intentione agentis. et finis hoc respon-  
det Egidius de gandauo in quodam tractatu quem fecit de causalitate ipsius  
finis. in cuius fine dicit gausus est animus meus de reptione calitatis  
ipsius finis. quam causalitatem sic assignat quod finis finem esse quod habet in in-  
tentione moueris non habet alium modum calitatis a calitate efficientis ut cognos-  
tio sanitatis in medico efficit in eo desiderium sanitatis ad quod desiderium se-  
quitur motus et operatio ad sanitatem. et sic ymaginat quod finis intentus motus  
uer per modum cause efficientis. sed finis finem esse quod habet extra animam  
cooperetur propria ratio calitatis distincta a calitate efficientis et aliarum causarum. Et ad  
hoc adducit aliquas rationes quarum prima est. nam de ratione finis duo sunt  
scilicet quod est quid optimum et quid ultimum. sed hec duo finis competunt finem  
esse quod habet extra animam. et non finem esse quod habet in intentione  
agentis. igitur. Secunda ratio. illud dicitur finis quo habito cessat motus  
et operatio ordinata in finem. sed sic est de fine finem esse quod habet ex-  
tra animam. igitur. Tercia ratio est hec. quia si aliquis tendat ad alium  
quem finem et illum non consequitur finem suum esse reale extra animam di-  
citur frustrari suo fine quous habet finem in intentione sed hoc non esset  
nisi finis finem esse suum quod habet extra animam compereret ratione cause.  
Sciendum secundo. Quod iste auctorum duplici errore gausus est. primo erro-  
re proueniente ex ignorantia huius quod finis intentus dicitur mouere effi-  
cientem non proprie sed metaphorice. mouere enim proprie est actus effi-  
cientis qui quidem actus se habet per modum fluentis et transeuntis

## Physicorum

in alterū sed mouere ipsius finis est mouere metaphorice. scz mouere per modum amari et desiderari. Secōdo deceptus est p̄dictus artifer qz nescit uir distinguere de fine. vt finis est et terminus et de fine vt est causa. nā si ni vt finis est conuenit ratio v̄tini et termini et hoc fm̄ esse quod habz extra animam fm̄ quod esse nō habet ratiōem cause. sed effectus efficiētis. Et ita bene probant ille ratiōes qz fini fm̄ esse extra animam com̄petit ratio finis et termini sed si finis consideret vt causa fm̄ hoc habz ratiōem p̄tini. et hoc modo p̄uenit om̄es alias causas in causando. s. mouendo efficiens. et hoc fini conuenire non potest nisi fm̄ esse quod habet in intentōne agentis. Et p̄dictis patz qz finis fm̄ esse quod habet in intentōne efficientis habet ratiōem cause nō tamen absolute. sed p̄ respectum ad esse reale finis quod habet extra animā. Sed fm̄ esse qd̄ habet in executōne opis habet ratiōem effectus efficientis. Istis notatis ponitur. **Conclusio.** Finis est causa causarum. **Qz** sic causa prius patz ratiōe p̄bi. Et qz sic causa causarū patz. quia illa causa que p̄uenit om̄es alias causas in causando et sine qua alie cause nō causarent est causa causarum. sed sic est de fine. qz materia cum sit pura potētia nō potest reducere se ad actum. ergo oportet qz reducatur ab aliquo efficiente. sed efficiens nō inchoat motum nisi motum a fine. ergo causalitas finis p̄uenit causalitatem efficientis. ergo p̄uenit causalitatem materie et forme et sic est causa causarū. **Dubitatur** circa p̄dicta Quotuplex ordo potest reperiri in causis. **Ad** dubium respondet Albertus qz quatuor duplex est ordo causarū. Primo modo ordinatur fm̄ p̄p̄nitatez ad suum effectum et hoc modo materia est prima. qz in naturalibz res causantur per motum cuius materia est subiectum. et qz forma intrinsece cōplet et perficit materiā. ideo fm̄ hunc ordinē forma est sc̄da causa et efficiens est illud quod ducit materiā ad formam. p̄pter hoc efficiens ē tertia causa et finis qui mouet efficientem est quarta causa. Secōdo modo ordinari possunt quantū ad interōnem cause et actū causandi. et tunc illa dicitur p̄t̄ cui p̄mo conuenit causare. et qz materia non ducit seip̄am ad formam. sed ab efficiente ducit. et efficiens nō mouet nisi motū a fine. ergo fm̄ hunc ordinem finis est p̄ma causa p̄ueniens om̄es alias causas in causando. sc̄da efficiens. tertia forma. quarta materia. Tercio modo possunt ordinari quantū ad esse sic qz illa dicitur p̄t̄ que p̄mo habz eē extra animā. et hoc ordine efficiens est p̄ma. deīdo materia. et tertia forma. et vltima finis. Quarto modo ordinant quantū ad ratiōem p̄ncipiū p̄ij mouendi. et qz om̄e mouens mouet p̄ formā q̄ est sibi p̄ncipiū et ratiō mouendi. ideo fm̄ hunc ordinē p̄ma causa est forma. sc̄da efficiens. tertia finis. et quarta materia. Et p̄dictis patz qz licet fm̄ p̄p̄nitatez qd̄ rē causarā materia sit p̄ma et quantū ad esse efficiens sit p̄ma. et forma quantū ad ratiōem mouēdi. tñ intentio cause p̄mo cōuenit fini. ita qz p̄us sibi cōuenit causare q̄ alijs causis et causalitas eius p̄uenit causalitatem om̄i causarū. et p̄ hoc soluit quarta ratio ante oppositum. alie autē ratiōes facte solute sunt ex dictis.

**Modi autē causarū numero quidem sunt multi: Capitales**

## Secundus liber

aut et huiusmodi minores. Dicuntur autem cause multipliciter Et ipsarum similium specierum et prius et posterius alterius. ut sanitatis medicus et artifex et dyapason. duplicem et numerum et semper continentia ad unumquodque. Amplius autem secundum finem accidens et horum genera. sicut statue et aliter polidectus. et aliter statuam faciens. quoniam accidit statuam facienti polidectum esse. Et continentia autem accidens. ut si homo causa sit statue aut omnino animal Sunt autem accidentia alie alijs longius et propius. ut si albus et musicus causa dicitur statue.

Præter autem omnes et proprie dictas et secundum finem accidens. alie quædam sicut potentes dicuntur. alie vero sicut operantes. ut edificandi domum edificator. aut edificans edificator. Similiter autem dicuntur et in quibus cause que sunt cause in his que dicta sunt. ut huius statue aut statue. aut et omnino ymaginis et eris huius aut eris. aut et omnino materie. et in accidentibus similiter est. Amplius autem complexæ et iste et ille dicuntur ut non polidectus neque statuam faciens. sed polidectus statuam faciens. Sed tamen omnes he sunt multitudine quidem sex. dicte autem dupliciter. aut enim sicut singulare. aut sicut genus. aut sicut accidens. aut sicut genus accidentis. aut sicut complexæ he. aut sicut simpliciter dicte. Omnes autem actu operantes aut secundum potentiam sunt. Differunt autem tantum quod operantes quidem et singulares simul sunt et non sunt. et quorum sunt cause. sicut hic medicans cum hoc qui sit sanus. et hic edificator cum hoc edificato. Que autem sunt secundum potentiam non semper. Corruptum enim non sunt domus et edificator. Oportet autem semper causam uniuscuiusque summam querere sicut et in alijs. ut homo edificat quoniam edificator est. edificator autem secundum finem edificatiuam. Hec autem prima causa est. et sic in omnibus. Amplius autem alie quædam genera sunt generæ. alie autem singulares singularium. ut statue statuam quidem faciens: Hic autem huiusmodi et dicitur quidem possibilem operantes autem ad operata. Quod quidem dem igitur cause sunt nobis determinata sunt sufficienter.

**Queritur** Utz agentia naturalia solū præparant materiam et primum efficiens eam perficiat. Arguitur primo quod sic. quod primum efficiens efficit per suam essentiam et non per aliquod sibi additum. ergo in materia attingit formam subalternam rei. et sic agentia naturalia solū præparant materiam

## Physicorum

tertia ad formam. Secundo sic in efficientibus essentialiter subordinatis. secundum non efficiunt nisi per virtutem primi eo quod a primo habet quod sit et quod sit efficiens. In omnibus efficientibus est virtus primi efficientis perficiens materiam dando et formam et esse. et per consequens secunda efficientia solum preparent materiam. Tercio sic agentia naturalia sunt qualitates prime que sunt accidentia. scilicet accidentia non preperunt formam subalem. quia agerent ultra gradum primum. Ergo tales qualitates solum materiam preparent. Quarto sic. Omne calidum est a primo calido. et omne frigidum est a primo frigido. ergo omne esse est a primo esse. sed primum esse est primi efficientis. ergo omne esse est a primo efficiente. et per consequens agentia secunda non attingunt rei esse necque formam substantialem cum ipsa sit ratio essendi et sic solum preparent materiam. In oppositum arguitur. quia agens transmutans materiam ad formam tangit materiam. sed solum agens proximum quod est naturale tangit materiam. ergo illud transmutat materiam. educendo formam substantialem de potentia materie. Item arguitur agens uniuocum generat sibi simile secundum speciem sed hoc non faceret nisi attingendo formam sibi similem in specie. Pro responsione est. Sciendum primo. quod propter rationes ante oppositas Avicenna posuit quod agentia naturalia solum preparent materiam ad susceptionem forme et primum efficiens materiam perficit sic disposita dandis sibi formam et esse. sed huic positioni contradicunt plures periphetice dicentes quod forme subales non veniunt simpliciter ab extra a datore formam sed per virtutes agentium naturalium educuntur de potentia materie in actum quas opiniones volens concordare Albertus dicit. quod veritas aliquid continet veritatis. quia virtus primi agentis potest dupliciter considerari. Uno modo secundum essentiam. et sic ipsa est una per essentiam in omnibus mouentibus que tamen primo et principaliter est ipsius primi mouentis et sic ut dicit intelligitur positio Avicenne scilicet quod primum efficiens perficit materiam. quia virtus qua perficitur primo et principaliter est primi mouentis. Alio modo potest considerari secundum esse et sic non est eadem virtus in omnibus mouentibus. quia variatur secundum esse in quantum in diuersis mouentibus reperitur et huius dat exemplum naturale. ut eadem lux est per essentiam que in dyaphano recepta dicitur lumen et in corpore terminato dicitur color et secundum diuersas dispositiones corporum terminatorum color diuersificatur. Aliud exemplum artificiale dat ut eadem est regula per essentiam que secundum diuersa esse in lineis rectis et nodosis recipitur similiter virtus primi mouentis est eadem per essentiam in omnibus mouentibus variata solum secundum esse propter diuersa esse recipientium. et quia agere insequitur esse ideo convenientius dicitur quod agentia naturalia non solum disponunt materiam. immo ipsam perficiunt attingendo formam et esse rei. Sciendum secundo. Quod si Albertus intelligat quod essentia primi mouentis sit eadem in omnibus secundariis efficientibus sic quod primum efficiens communicet in virtute agendi eadem secundum essentiam cum secundariis efficientibus. in hoc non est tenendus. quia primum efficiens non communicat cum alijs in aliquo uniuoco sed solum habet cum ipsis unitatem analogie. Ideo dicitur in libro de causis quod prima causa regit omnes alias res absque hoc quod com-

## Secundus liber

miscet cū eis. Sed si intelligat q̄ om̄e agens sc̄dm̄ habet virtutē agens  
di a primo in hoc bene dicit. Tunc sic talis **Conclusio** Agentia natura  
alia non solum disponunt materiā sed ipam̄ pficiūt dādo sibi formā  
virtutem. patet conclusio. q̄ ad bonitatem primē causē prinet nedum vt  
rebus det formas p̄ quas existunt immo vt ip̄s det virtutes per quas  
se cōmunicare possint producendo res sibi similes fm̄ sp̄m̄. igitur zc̄.

Sec̄do sic. dāns formam dat per se omnia p̄sequentia ad formam. sed  
operatio est vnum de p̄ se p̄sequentibz formā rei. ergo dāns formāz dat rei  
virtutem p̄ quā potest exercere suam p̄p̄iam z naturalem operatōem sed  
p̄p̄ia operatio cuiuslibet rei est se cōmunicare. p̄ducendo sibi simile vt fm̄  
sp̄m̄ si sit agens vniūocū. aut fm̄ virtutem si sit agens equocū. ergo agē  
tia naturalia habent virtutes producendi sibi similia fm̄ sp̄m̄ z fm̄ vir  
tutem et sic nedum disponunt materiā sed etiam perficiunt educendo  
formā de potentia ad actum. qūis tamē om̄e agēs naturale habeat formā  
mā et esse et virtutē agendi a p̄mo efficiente. **Ubi** aduertendū est  
q̄ p̄mum agens p̄currit quadrupl̄ ad actōem cuiuslibet agentis natu  
ralis **Primo** dādo agenti naturali formā et virtutē. **Sec̄do** p̄fer  
uando formā et virtutē in esse **Tercio** mouēdo agens sc̄dm̄ applicā  
do ad p̄p̄iam eius operatōez. **Quarto** p̄currit coniungendo operatōem  
sc̄di agentis p̄p̄io effectui primū agentis. quia vt statim dicitur cuiuslibet  
causē correspondet p̄p̄ius effectus. vt causē particulari effectus parti  
cularis et causē vniūersali effectus vniūersalis et q̄ esse est vniūersalissī  
mum. ideo esse est effectus p̄portionatu s primē causē quem effectum ne  
cessario p̄supponit actio secundi agentis suo proprio effectui. z sic prima  
causa coniungit operatōem sc̄de causē effectui p̄p̄io et sic vnus effectus  
qui est ex operatōe primū agentis et ex operatōe sc̄di differunt solum  
fm̄ diuersos gradus sue perfectōnis. **¶** **Dubitat** p̄mo. quot sunt  
modi accidentales causaz. **Responder** p̄hus q̄ licet in qualibet specie  
sint plures modi causaz in numero tamē si colligant in quadā summa z  
capiant p̄ncipaliores tunc erunt pauciores et ipos sic colligit **Aristote**  
les ponendo quattuor diuisiones. **Prima** est. q̄ causaz eiusdem sp̄c̄i  
quedam est p̄or et vniūersalior. alia est posterior et magis p̄p̄ia vt in cā  
efficiente causa p̄p̄ia sanitatis est medicus et causa vniūersalis est ar  
tifer similiter in causa formali p̄portio dupla est causa p̄p̄ia dyapason  
et causa cōmunis est p̄portio numeralis. et similiter posset exemplificari  
de alijs. vnde hic est sermo tā de vniūersalitate p̄dicatōis. vt in exemplis  
positis q̄ de vniūersalitate causalitatis. vt dicimus solē esse causam vni  
uersalem calefactōnis. ignem vero posteriorem z p̄p̄iam. **Secūda**  
diuisio est. q̄ in eadem specie causē reperitur causa per se et causa per acci  
dens sicut statue causa per se est statue factor. et policletus est causa  
per accidens. et sicut in causis per se reperitur causa vniūersalis et parti  
cularis. ita in causis per accidens. vt homo dicitur causa vniūersalis  
per accidens statue et animal diceretur magis vniūersalis causa et inter  
causas. per accidens quedam se habet propinquius et quedam remoti  
us. quia causa per accidens dicitur que coniungitur causē per se et non est  
deratione eius et hoc contingit quādo q̄ propinquius z quādo q̄ remo

## Physicorum

tius vt si statufica fit albus et musicus. album qđ est in corpore est res  
motius qđ musicum quod conuenit anime cui primo conuenit ars facien  
di statuiam. Tertia diuisio causarū eiusdem speciei quedam complexa  
est et quedā incopleta. Exempluz primi. vt policleus. s statuarz facies. sed  
cūdi. vt alterū illozū per se. Quarta diuisio est causarū eiusdē speciei qđ  
dam est in potētia vt domificator est cā effectiua domus. alia est causa in  
actu. vt domificans dicitur causa in actu. nā domificator dicitur qui hz artem  
domificandi. et domificās dicitur ille qui actu domificat siue operat et sicut da  
te sunt ille differentie ex pte causarum ita dari possunt ex pte effectuum.  
Et vt dicitur in textu si velimus reducere predictos modos ad certuz  
numerum oportet accipere tres pmas diuisiones que faciūt sex modos  
et quālibet modū diuidere per actum et potētiā fm quartā diuisionem  
et sic habemus duodecim modos causarū qui reperiunt in qualibet spe  
cie cause non variādo specie et ideo modi accidentales dicuntur.

**Q**uod ubi scdo. vtruz proprietates sequētes illas diuisiones causa  
rum sint in textu bene assignate. Respondetur qđ sic. vnde prima est qđ  
cā in actu et causa in potētia inter se differunt in hoc qđ cause in actu p  
culares et proprie simul sunt et non sunt cum suis effectibz. vt hic medis  
cans cum isto qui sanatur. Sed cause in potētia non sic simul sunt cum  
suis effectibus. vt domificator potest esse sine hoc qđ sit vel fiat domus  
econuerso. ex qua differētia pte. qđ sicut agentia naturalia que sunt cause  
rerum qđrum ad fieri simul sunt cū illis que fiunt quam diu fiunt. ita nes  
tesse est primū agens quod est causa rerū in actu quantum ad esse siml  
esse cū quolibet esse rei in actu. ita qđ si diuina virtus suam actionem abs  
traheret a rebz immediate in nihilū deciderēt sicut remota presentia fos  
lis immediate remouetur lumē ab aere. Secūda proprietates est qđ in cog  
nitione cuiuslibet rei oportet primā et summā causas querere ita vt si  
causa rei sit effectus alterius cause ad hoc qđ cōplete res cognoscat opoz  
tet cognoscere illam aliam cām vsqz ad summā in illo ordine et ratio huius  
est. qđ effectus non potest pfecte sciri nisi sciatur eius prima cā a qua p  
cipaliter suū esse depēdet. Tertia proprietates est cuiuslibet cause p  
correspondet proprius effectus vt cause vniuersali effectus vniuersalis  
et cause in potētia effectus in potētia. et cōs.

**Ad rōnes** Ante oppositum. Ad primā dicitur qđ si imēdia  
te dicat imēdiationē virtutis primū agens ime  
diatius attingit pnam formā rei qđ agēs pculare quod habet pntem  
agendi a primo. Sed si imēdiate dicat imēdiationē suppositoziū sic agēs  
pculare attingit imēdiatius. Ad secundā dicitur qđ in secundis effi  
cientibz non solum est virtus primū agētis vt causa in suo effectū sed cuz  
hoc agēti secundario data est virtus a primo cōicandi suā formā alteri. id  
agens naturale potest dici pficiēs licet ad suam operatōnem virtus primū  
mi agentis concurrat. Ad tertiam dicitur qđ qualitates prime non  
attingunt formā substantiale in virtute propria sed bñ in virtute forma  
rum substantialium quarum sunt instrumenta. Ad quartam dicitur  
qđ esse cuiuslibet rei dependet et causatur a primo sed non sequitur ex hoc

## Secūdus liber

q̄ non causet a secūdo agere. q̄ in essentialiter subordinatis idē effectus  
realiter s̄m tamen diuersas ratōnes eius est ab efficiente vniuersali ⁊ p̄  
ticulari v̄puta s̄m vniuersalissimam ratōem eius que est esse ē a causa  
vniuersali ⁊ s̄m p̄p̄iam ratōnem eius que est tale vel tale esse a causa p̄  
p̄ia et particulari.

Incipitur at fortuna et casus de nūero cārū cē Et multa ⁊  
eē ⁊ fieri p̄pter fortunā ⁊ p̄pter casum. Quo igit̄ mō in  
his causis est fortuna et casus. et vtrum idem sit for/  
tuna et casus. aut altera. et omnino quid sit fortuna et casus cō/  
siderandū est. Quidam em̄ si sint an non dubitant. Nihil  
em̄ fieri a fortuna dicunt: sed omninū esse aliquā causam deter/  
minatam. quecūq; nos dicimus a casu fieri aut a fortuna. vt  
veniendi a fortuna in forum. et reperiendi quem volebat ⁊ quē  
nō est opinatus ante. causa est venientē velle emergere. Simili/  
ter aut̄ et in alijs que a fortuna dicuntur semper est aliquā acci/  
pere causam. sed non fortunam. Quonā si aliquid erit for/  
tuna. inconueniens vtiq; videbitur sicut et vere est. Et dubi/  
tabit vtiq; aliquis. propter quid nullus antiquorū sapientum  
causas de generatōne ⁊ corruptōe dicens de fortuna nihil de  
terminauit. Sed sicut visum est nihil opinabant̄ neq; illi ali/  
quid esse a fortuna. Sed et mirabile hoc videbitur sicut ve/  
re est. Multa enim et sunt et fiunt a fortuna et a casu. que non  
ignorantes quoniam est inferre vnūquodq; in aliquam cau/  
sam eorum qua fiunt. sicut antiqua ratio dixit destruens fortu/  
nam et casum. Tamen horū alia quidem dicunt esse om̄es  
a fortuna. alia non a fortuna. Unde et quodāmodo erat ipsis  
facienda memoria. At vero neq; illorū aliqui opinabantur  
esse fortunam vt amiciciam aut litem aut ignem. aut intellectū  
aut aliquid talium. Inconueniens igitur est siue non puta/  
uerunt esse. siue putantes reliquerūt. et hac aliquando vtētes  
sicut Empedocles nō semper aerem congregari superius di/  
cit. sed vt contingit. Dicit em̄ in mundi creatōne q̄ sicut colli/  
sit se currens tunc multotiens aut̄ aliter. Et partes animalū  
aut a fortuna fieri plurimas. Sunt aut̄ q̄dam q̄ celi huius et  
mūdanoꝝ omninū casuz eē cām asserunt. A casu em̄ fieri volun/  
tatem et motum discernentem et statuentem in hunc ordinē  
omne. Et multum hoc ammiratōne dignum est dicentes

## Physicorum

animalia quidem et plantas a fortuna nec esse nec fieri. sed aut naturam aut intellectum esse. aut huiusmodi alteram causam. Non enim quoniam euenit ex semine vnoquoque aliquid fit. sicut ex tali quidem oliua. ex tali autem homo. Celum autem et diuina manifestum a casu non fieri. Huius autem causam nullam qualem animalium et plantarum. Et igitur si sic se habet hoc ipsum dignum est insistere. et bene licet aliquid dicere de hoc ipso. Quomodo enim eo quod aliter inconueniens est quod dicitur adhuc inconuenientius dicere hoc. videntes quidem in celo nihil casu fieri. In his autem que non sunt a fortuna multa contingere a fortuna: et ergo erat merito e contrario fieri.

Sunt autem quidam quibus videtur esse quidem casus et fortuna. Immanifesta autem humano intellectui tanquam diuinum quoddam ens. et felix. Quare considerandum est quid sit vtrumque. et si idem aut alterum sit et casus et fortuna. et quomodo in determinatas causas incidunt.

**Queritur** Utrum aliquid posset esse a casu vel a fortuna. Arguitur quod non. Quia videtur dicitur plato in thymeo nihil est ortum sub sole cuius causa legitima non potest sed quod habet causam legitimam per se fit et non a casu vel a fortuna. ergo nihil potest fieri a casu vel a fortuna. Secundo sic. omne quod vere est et non est causa est vere causa. sed quod in materia vel intellectu est vere et non est causa. ergo est causatum. sed quod est vere causatum habet veram causam. ergo omne productum habet veram causam. ergo nihil fit a casu et a fortuna. Tercio sic. sicut omne ens per accidens reducat ad ens per se. ita omnis causa per accidens reducitur ad causam per se. ergo omne quod fit fit a causa per se. sed quod est a causa per se non est a casu vel fortuna. igitur. Quarto sic. In tota natura est vnum primum regens omnes causas particulares ipsas ordinando ad determinatos fines sed quod est ordinatum ad determinatum finem determinate agit et non potest agere casualiter aut fortuite. ergo nihil fit a casu vel a fortuna. Quinto sic. Deus scit euenire omnia que eueniunt. sed scientia dei est immutabilis. ergo scit omnia euenire immutabiliter. ergo nulla eueniunt casualiter vel fortuite. In oppositum est per philosophum in textu. Pro responsione. Sciendum est primo postquam philosophus determinauit de causis per se et manifestis. Consequenter determinat de quibusdam immanifestis et per accidens reducibilibus ad causas per se et manifestas que quidem cause per accidens sunt casus et fortuna. Circa quas primo philosophus inquit an sint casus et fortuna. Secundo quid sint. Tercio an sint idem an differant. Quarto ad quam causam determinata reducuntur et ad determinandum de ipsis questionem si est. philosophus recitat tres opiniones philosophorum antiquorum. Sciendum secundo. Quod aliqui dixerunt casus et fortuna omnino non esse nihil fieri a casu et fortuna perfirmantes suum dictum duabus rationibus. Prima est quod

## Secundus liber

omnia que dicimus fieri a casu vel fortuna habent aliquam causam per se et de-  
terminatam. ut si aliquis vadat ad forum causa emendi aliquid et debi-  
torem inueniat quem non opinabatur inuenire dicimus illam inuentorem  
esse a fortuna et tamen habet causam per se que est voluntas aliquid emendi.  
ergo inuentio debitoris non est a fortuna. et similiter in alijs. Sed ad istud  
dicitur quod voluntas emendi est causa per se respectu emptionis vel mos-  
tus ad forum sed est causa per accidens respectu reparationis debitoris.

Secundo arguebant testimonio antiquorum. Quia antiqui de causis gene-  
rationis et corruptionis determinantes de casu et fortuna nullam men-  
tionem fecerunt quod tamen mirabile videtur si casus et fortuna aliquid sint  
cum de omnibus causis videant determinasse. ergo casus et fortuna nihil sunt.  
Sed ad hoc philosophus respondet quod nedum mirabile videtur sed etiam vere  
mirabile est quod antiqui nullam mentionem fecerunt de casu et fortuna. Et  
in hoc defecerunt quod probat philosophus quia dixerunt se determinasse de omnibus  
causis eorum que fiunt. et tamen multa fiunt a casu et a fortuna. Quis ali-  
qua possunt reduci ad aliquam causam per se ergo defecerunt nihil determi-  
nando de casu et fortuna. Secundo sic quod vel opinati sunt casum et fortunam  
nihil esse et sic est inconueniens ipsis uti casu et fortuna quod tamen facit  
Empedocles. dicens quod in creatione mundi aer casualiter mansit in loco  
ubi est etiam debuisset ostendere casum et fortunam nihil esse. Secunda  
opinio quorumdam dicentium casum et fortunam esse in celestibus et non esse in  
his inferioribus. Et ratio est. quod ortus et occasus solis reuolutiones planetarum  
et eclipsis solis et lune non eodem modo sunt secundum tempus. Quia videntur esse a casu. sed  
in istis inferioribus omnia videntur fieri a causa determinata ut ex semine homi-  
nis generatur homo et non aliud et ex semine oliue generatur oliua et sic  
de alijs. ergo in istis inferioribus nihil fit a casu et a fortuna. Sed hanc opi-  
nionem improbat philosophus dupliciter. primo quia multum mirabile est si ani-  
malia vel plante non fiunt a casu vel fortuna tamen celum et ea que sunt dis-  
tinctiora animalibus et plantis fiunt a casu vel a fortuna. Tertio sic. quia  
nos manifeste videmus quod in celo nihil fit a casu et quod in istis inferioribus  
multa fiunt a casu. ergo merito contrarium illius opinionis dicendum  
erat. Tercia fuit opinio quod fortuna est quedam causa diuina immani-  
festa intellectui humano in cuius potestate est felicitas. et ergo in eius  
genium statuerunt ydolum depictum supra rotam propter fortune volubili-  
tatem et cecam propter improvidentiam fortune. et depingebant album in fa-  
cie anteriori quo scabant bonam fortunam et nigrum in facie posteriori quod  
designabant malam fortunam et hec opinio fatua est nec eius reprehensio  
ad philosophum naturalem pertinet. quare hic philosophus ipsam non reprobat.  
¶ Dubitatur. Utrum aliquid fiat simpliciter a casu vel a fortuna.  
Pro quo notandum est quod ut dicit Avicenna omne quod fit potest com-  
parari ad duplicem causam. scilicet vniuersalem et particularem. contingit igitur  
quod aliquid fiat a casu vel a fortuna respectu cause particularis et non  
respectu vniuersalis. Ratio est quia causa vniuersalis ad plura se exten-  
dit quod causa particularis. ideo aliquid cadere potest sub intentione cause  
vniuersalis quod est preter intentionem cause particularis. Ex quo  
sequitur quod nihil fiat a casu vel a fortuna respectu cause vniuersalis sunt

## Phyfico runt .

placiter. quia eius effectus sibi proportionatus est esse. modo omne quod sit ipsum esse participat et sic cadit sub intentione ipsius cause vniuersalis. ¶ Sed contra hoc obicit Albertus. quia si sic omnia simpliciter euenirent et immobiliter et nihil fieret a casu vel a fortuna nisi forte quod ad istum vel ad illum. Sed tenendo opinionem Auicenne. Respondetur quod causa vniuersalis non producit rem aliquam nisi per medium cause particularis et hoc in naturalibus vel artificialibus. et ideo contingencia vel necessitas se tenent ex parte cause particularis ita quod ille est effectus necessarius cuius causa particularis est necessaria. et ille contingens cuius causa particularis est contingens. Et similiter dicitur de casu et fortuna. ita quod ille effectus est a fortuna qui accidit preter intentionem cause particularis. et ille dicitur per se ad quem per se ordinatur causa particularis.

Tunc sit responsalis. Conclusio prima. In naturalibus aliquid potest esse a casu vel fortuna. probatur. quia sicut est in artificialibus ita est in naturalibus. sed in artificialibus. ut in arte scribendi aliquid euenit preter intentionem agentis. sicut pastillus vel linea tortuosa quod dicitur a casu vel a fortuna. ergo etiam in naturalibus aliquid potest fieri a casu. ex qua conclusione sequitur quod casus et fortuna aliquid sunt cum aliquid fiat a casu vel a fortuna.

**Ad rationes** Ante oppositum. Ad primam dicitur quod Plato per causam legitimam non intendebat causam per se sed causam proportionatam effectui ad producendum eius sufficientem. Ad secundam dicitur. quod si per veram causam intelligatur causa per se non omne causatum habet veram causam intelligatur causa habens proportionem ad effectum conceditur quod effectus fortuitus habet veram causam sibi proportionatam. Ad tertiam dicitur quod causa per accidens reducitur ad causam que dicitur causa per se respectu effectus per se intenti. sed non dicitur causa per se respectu effectus fortuiti. Ad quartam negatur consequentia. quia per tale regimen prima causa non dat rebus necessitatem. sed sinit aliquas res contingenter euenire. Ad quintam dicitur quod scientia prime cause est omnino immutabilis. ideo immutabiliter cognoscit quedam necessario fieri et quedam contingenter non imponendo rebus contingentiam vel necessitatem.

Rinum quidem igitur quoniam videmus alia quidem semper similiter fieri. alia autem sicut frequenter manifestum est quod neutri horum causa fortuna dicitur. neque quod est ex necessitate et semper. neque eius quod est sicut frequenter. Sed quoniam quedam sunt et extra hec et omnes dicuntur hoc esse a fortuna. manifestum quod fortuna aliquid sit. et causus huiusmodi etiam a fortuna fieri et que a fortuna huiusmodi esse scimus. Eorum autem que sunt alia quidem propter hoc sunt. alia vero non. Horum autem alia quidem sunt per  
b iiij

## Secundus liber

positum sunt alia vero nō. Ambo autem sunt in his 2 que sunt propter hoc. Quare manifestum quoniā in his que sunt ppter necessariū. et q̄ sicut frequenter sunt q̄dā circa q̄ contingit quod est propter hoc. Sunt autē propter hoc quecūq; ab intellectu vtiq; aguntur. et quecūq; a natura. Duiusmodi. igit̄ cum s̄m accidens fiant a fortuna dicimus esse. Sicut enim et quod est aliud quidē per seipm̄ est. aliud autē s̄m accidens. sic et causam contingit esse vt domus quidem per seipam causa est edificatuna. Scdm̄ accidens autē album aut musicū. Per se q̄dem igitur causa finita est. scdm̄ accidens autē infinita. Infinita em̄ vni accidunt. Sicut igit̄ dictum est cum in his que propter hoc fiunt hoc fiat. tunc dicitur a casu et a fortuna: Ip̄soru autē differentia horū adinuicē. posterius determinanda. Hunc autē hoc fit manifestū q̄ vtraq; sunt in his que sunt propter hoc. vt causa accipiendi argentū venit vtiq; delatur̄ pecuniā. si sciunt. Venit autē nō huius causa. sed accidit venire et facere hoc reportandi gratia. Hoc autē neq; sicut frequenter veniens ad villā neq; ex necessitate. Amplius autē finis est reportatio nō in seipō causaz. sed ppositoz et ab intellectu. et dicitur a fortuna venire. Si autē pponetis et huius causa. aut sp̄s veniens. aut sicut frequenter reportatur̄. nō a fortuna. Manifestū itaq; q̄ fortuna causa sit s̄m accidēs in his que sunt s̄m ppositū eoz. que propter hoc sunt. Unde circa idem 2 intellectus et fortuna est ppositū em̄ nō sine intellectu est. Infinitas quidem igitur causas necesse est esse. a quib; vtiq; fiat. q̄ est a fortuna. Unde videt̄ fortuna infinita esse et inmanifesta homini. et est vt nihil a fortuna videbit̄ vtiq; fieri. Omnia q̄dem em̄ hec recte dicunt: quoniā rationabiliter. Est q̄dem em̄ vt sit a fortuna et s̄m accidens em̄ sit. et est causa sicut accidēs fortuna vt autē simpliciter nullius. vt domus edificator quidē causa est. Scdm̄ accidens autē tibicen. et venientem referendi argentum nō huius causa venientem infinita sunt multitudi- ne. Etenim videtur aliquem volens et persequens 2 fugiens et visur̄. Et dicere esse aliquid extra rationē fortunam re- etc est. Ratio enim aut est eorum que semp̄ sunt. aut eoz que sicut frequenter. Fortuna autē in his q̄ fiunt preter hec. Quare

## Physicorum

quoniam infinite que sic cause sunt. et fortuna infinita est. Tamen in quibusdam deficiet utique aliquis. Nunquid igitur contingentia causa utique fiant fortune. ut sanitatis. aut spiritus. aut estus. sed non depilari. Sunt autem alie alijs proximo res que sunt secundum accidens causarum. Fortuna autem bona quidem dicitur. cum bonum aliquid evenit. prava autem cum primum aliquid. Eufortunium autem et diffortunium est cum magnitudinem habentia sunt hec. unde et secus paruum malum aut bonum accipere magni. aut discontingere. aut eucontingere est. quoniam sicut est dicit intellectus. quod enim ad parvum distat tanquam nihil distare videtur. Amplius autem incertum eufortunium rationabiliter est. fortuna enim incerta est. Neque enim ut semper neque sicut frequenter possibile esse que sunt a fortuna. Sunt quidem igitur ambo cause que ad modum dictum est secundum accidens. et fortuna et casus in contingentibus fieri neque simpliciter. neque sicut frequenter. et eorum quocumque utique sicut fieri propter aliquid.

**Queritur** Utrum definitio fortune sit bona in qua dicitur fortuna est causa per accidens in his que fiunt finem propositum eorum que fiunt propter finem et in minori tempore. Arguitur quod non. quia causa per accidens est que accidit alicui cause per se. ut albi accidit dominica. sed fortuna non accidit alicui cause per se igitur. Secundo sic. fortuna est causa per accidens. sed omne agens propter finem et etiam secundum propositum est causa per se. ergo male ponitur illa per se in his que fiunt secundum propositum et propter finem. Tercio sic. ea que sunt secundum propositum et propter finem sunt simpliciter et frequenter. ergo male additur illa per se in minori tempore. In oppositum est philosophus in textu per responsionem. Sciendum primo quod postquam philosophus tractavit opiniones antiquorum de casu et fortuna. Consequenter de ipis determinat secundum veritatem. Et primo inquit quid sit fortuna. Secundo inquit qualiter casus differat a fortuna ad concludendum definitiones casus. Tercio ad quas causas reducantur casus et fortuna et circa definitionem fortune per philosophum permittit aliquas divisiones ad investigandum illam definitionem. Secundo illam definitionem concludit. Deinde ex definitione data assignat causas aliquorum que de fortuna dicta sunt. Sciendum secundo. quod illa rum divisionum quas philosophus ponit tres sumuntur ex pre effectuum et quatuor ex parte cause. Prima divisio est quod eorum que fiunt quodam sunt simpliciter et eodem modo. quodam vero frequenter et neutrum istorum est a casu vel a fortuna. sed quodam sunt raro et hec dicitur ista fieri a fortuna. Ex quo infertur philosophus per tres primas opiniones de fortuna quod fortuna aliquid est quod esse raro et a fortuna pervertunt sed manifestum est aliqua raro fieri. ergo aliqua fiunt a casu et a fortuna. Secundo de illis eorum que fiunt quodam sunt propter finem determinatum. alia vero non propter

## Secundus liber

finē determinatū seu deliberatū. s3 sola ymaginatio mouente. vt pfricas  
rio barbe z leuatio festuce Tercia diuisio est. eoz q̄ fiunt ppter finem  
determinatū qdā fiunt ab agente fm̄ ppositū qd̄ est agens p̄ intellectu  
et voluntate. Alia vero fiunt a natura cōprehendendo illud sub natu  
ra qd̄ agit mō nature. sc3 nō deliberādo vt vegetatia i plāz t z sensitia in  
brutis Quarta diuisio causarū qdā est p̄ se z qdā p̄ accēs q̄ sic differit  
qz cā p̄ se finita est eo q̄ ois cā p̄ se agit fm̄ vnam determinatā formā vt  
naturalem si sit causa naturalis vel intellectuālē si agit fm̄ ppositum sed  
causa p̄ accidens est infinita. qz infinita vni accidere p̄nt. Sciendum  
tercio. Q̄ causa p̄ accidens dupl̄r dicit̄. vno mō ex pre cause qn̄ sc3 illd̄  
quod dicit̄ causa p̄ accidens iungitur cause p̄ se vt albū iunctum do  
mificatori est causa p̄ accēs domus. Alio modo causa per accidens dis  
citur ex pre effectus qz sc3 aliquid accidentaliter iungitur effectui per  
se ita q̄ raro et nō sem̄ iungitur. vt si dicatur edificator esse causa dis  
cordie que ex domo facta p̄surgit z isto modo fortuna dicitur causa p̄ ac  
cidens z nō p̄mo modo. qz ad hoc q̄ aliqua causa p̄ accēs dicatur fortu  
na respectu alicuius effectus oportet q̄ operetur ad esse talis effectus.  
ita q̄ si nō esset illa cā effectus nō esset z sic album nō est cā fortuita respe  
ctu domus. **Conclusio p̄ma.** Casus z fortuna contingunt in his que  
fiunt ppter finem. p̄z inductiue. qz si aliq̄s vadat ad forum causa emen  
di aliquid z inuenerit debitorem a quo reportat pecuniam si nō p̄sciuit  
nec illud sepe p̄tingat hoc fit a fortuna. z tamen accidit in his que fiunt  
ppter finem. z similiter dicitur in alijs q̄ fiunt a casu z fortuna. ergo ista  
duo cōtingunt in opationibz que fiunt ppter determinatū finem z in h̄  
conueniunt fortuna z casus sed de ipozum differentia videbit̄ **Con  
clusio scda.** Predicta definitio fortune est sufficienter assignata. p̄bat p̄  
p̄ditōnes bone definitōis. vñ p̄t sic intelligi fortuna est cā p̄ accēs eozū  
q̄ accidunt illis q̄ fiunt fm̄ ppositū z ppter finem Ex quo p̄hs p̄mo in  
fert q̄ fortuna z intellectus versant̄ circa eadem. quod probat. qz talem  
contingit agere a fortuna qui agit fm̄ ppositum. modo ppositū non  
est sine intellectu. **Secundo** infert p̄hs ratōnes eozum que cōmū  
niter de fortuna dicuntur quozum duo dicta sunt ab antiquis. **Pr̄m  
um** est q̄ fortuna est immanifesta humano intellectui. quia est infinita  
nam infinite possunt esse cause illozū que fiunt a fortuna. **Scdm̄** est  
q̄ antiqui aliquo modo bene dixerunt nihil a fortuna fieri. quia fortuna  
nō est causa per se alicuius effectus. sed solum per accidens. ergo simpl̄  
citer loquendo non est causa. ideo antiqui credebant nihil fieri a fortuna.  
**Tercium** est q̄ antiqui recte dixerunt fortunam esse sine ratione qz  
ratiocinari non possumus nisi de his que fiunt semper vel frequenter z  
sunt determinata. fortuita non sunt huiusmodi. ergo zc. **Quartum**  
est q̄ fortuna bene diuiditur per bonam et malā. quia dicitur bona quā  
do aliquod bonum euenit. praua vero quando aliquod prauum accidit  
et quando bonum vel malum fuerint cum magnitudine dicitur eufortu  
nium vel diffortunium. Nam eufortunium est quando preter intentio  
nem magnū bonum euenit vel magnū malum vitā. Diffortunū est

## Physicorum

est qñ pter intentõem aliqd magnũ malũ euenit vel magnũ bonũ pdif-  
dum tñ ppe videt̃ haberi ideo dicit̃ in textu q̃ pax distat tanq̃ nihil distare  
videt̃. vt si sit nauis ppe portũ salutis si submergat magnũ bonũ ppe ex-  
istens pter intentõem pditur Ultimo infert̃ phs q̃ eufortunũ dicit̃ aliqd  
incertũ. sicut diffortunũ. q̃ vtrũq̃ euenit a fortuna. q̃ fortuna est incerta  
eo q̃ est cã p accñs. q̃ est infinita. ideo dicit̃ phs in libro de bona fortuna.  
**F**ortuna est sine ratione inclinans hoïem ad insequendum diuinos im-  
pulsus. quibus agit̃ ad psecutõem boni et fugã mali. Et dicit̃ sine ratõe  
q̃ vt plurimũ hoïes intellectu vigentes nõ sunt benefortunati. ideo dicit̃  
phs. vbi est plurimũ intellectus. ibi est minima fortuna. vñ bñ fortuna  
ri in suis opib; nõ se dirigunt rone et intellectu. s; magis quãdã inclina-  
tionem nature insequunt̃. quã forte hñt ex influentia rpenatiuitat; vi-  
gente. ideo benefortunatis cõmuniter bñ accidit. vbi etiam contra pau-  
dentiam consilia operantur.

**A**d ratões Ad p̃mam p̃tz solutio ex tercio notabilis. Ad  
scõdam dicit̃ q̃ agens ppter finẽ determinatum  
est cã p se respectu effectus p se inrenti. s; est cã p accñs respectu effectus  
q̃ in sua oparõne p̃tingit pter intentõem eius Et p idẽ p̃t haberi solutio  
tercie ratõis. Et hęc de questione.

Infert̃ aut̃ quoniã casus in amplius est: Quod em̃ est  
a fortuna. est et a casu. hic aut̃ nõ omnis a fortuna est.

Fortuna q̃dem em̃ et quod a fortuna est quibuscunq̃  
et eucontingere vtiq̃ inent. et omnino actus est. Vñ necesse ẽ  
circa practicã esse fortunã Signũ aut̃ est q̃ videtur idẽ esse  
felicitati aut ppe. Felicitas aut̃ praxi quedã est. Eupraxia em̃  
est quare q̃buscunq̃ nõ p̃tingit agere. neq; a fortuna aliqd face-  
re. Et ppter hoc neq; inaiatũ nihil neq; ifans neq; bestia nihil  
facit a fortuna. qm̃ nõ habent ppositũ. Neq; eufortunũ neq;  
infortunũ inest his nisi fm̃ similitudinẽ. sicut dixit̃ ptarchos eu-  
fortunatos esse lapides ex quibus sunt are cũ honorent̃ Lopi-  
lati aut̃ his p̃clicant̃. Pati aut̃ a fortuna inest quodãmõz his  
cũ agens aliqd circa hec agat a fortuna. aliter aut̃ nõ S; ca-  
sus est in alijs animalib; et inaiatis. vt equus casu inquit̃ venit  
qm̃ saluatus est q̃dẽ veniens. nõ salutis aut̃ cã venit. et tripodã  
casu cecidit. Stat q̃dem em̃ cã sedendi. sed nõ cã sedendi ceci-  
dit. Quare manifestũ est q̃ in his q̃ simplr ppter aliqd sunt.  
cũ nõ accidens cã sunt. quoz extra est cã. tunc a casu dicimus  
a fortuna aut̃ eoz quecũq; a casu sunt ppositoz in habẽtib; p-  
positũ. Signũ aut̃ est qd̃ vanũ est: qm̃ dicit̃ cũ nõ fiat ppter  
qd̃ aliud illius cã. vt ambulare de positõis causa est. Si vero

## Secundus liber

nō fiat ambulanti frustra dicimus ambulasse. et ambulatio  
na tanq̄s hoc fit frustra. quod aptū natū est alterius causa. cur  
nō includit illud cuius causa erat aptū natū. Quoniā si aliq̄s  
se balneatū dicat frustra. qz nō deficit sol derisio vtiq̄s erit non  
em̄ erat hoc propter illud. Sic igit̄ q̄ anthomatū fm̄ nomen  
est. cū ipm̄ frustra fiat. Cecidit em̄ non causa pcutiendi lapis.  
Ab eo igitur quod anthomatū cecidit lapis. qz cecidit vtiq̄s a  
q̄dam ꝛ pcutienti causa. Maxime aut̄ sepatū est a fortuna in  
his q̄ a natura fiunt Cū em̄ fiat aliquid extra naturā tunc nō ē  
a fortuna sed magis ab eo quod per se frustra est. factū esse di-  
cimus. Est aut̄ et hoc alterꝛ huius quidem em̄ exterius ē cau-  
sa. illius vero interius. Quid igitur sit propter se frustra. et qd̄  
fortuna dictū est. et quid differunt ad inuicem.

**Querit̄** Utrꝛ casus ꝛ fortuna inter se differant Arguitur  
p̄mo q̄ nō. qz casus d̄r illud qd̄ cadit in ope agentis  
p̄ter finē p̄ter intentionem eius. ꝛ sicut fortuna est cā illius qd̄ raro ꝛ in  
sit in ope agentis p̄ter finē ergo casus nō differt a fortuna Sed sic  
si differrent hoc esset. qz fortuna solū ꝛtingeret in his q̄ agunt fm̄ ꝛpo-  
situm. ꝛ casus in nō habentibꝛ ꝛpositū. sꝛ hoc est falsum. igitur ꝛc. Vnde  
p̄z. qz aliq̄ lapides dicunt̄ bñ fortunari. ꝛ alii dicunt̄ infortunari. ꝛ ta-  
men nō agunt fm̄ ꝛpositum. sicut infantes dicunt̄ aliq̄d agere a fortuna. ꝛ  
tamē nō vtiq̄ ꝛposito. ergo fortuna nō est in agentibꝛ fm̄ ꝛpositū In-  
oppositū est p̄hs in textu. Pro respōsione Sciendū q̄ postq̄ p̄hs  
ostendit definitiōem fortune ꝛ quō illa definitiō ꝛcordat his que de for-  
tuna dicunt̄. Hic ꝛsequenter ostendit in quo casus differt a fortuna. vt  
p̄ differentiā assignatam inter casum ꝛ fortunā possit haberi definitiō ca-  
sus. vnde ostendit q̄ capiēdo casum ꝛp̄ter solū repitur in agentibꝛ naturalibꝛ  
et nō in agentibꝛ fm̄ ꝛpositū. ꝛ sic se hñt casus ꝛ fortuna tanq̄s disparta.

**Cōclusio p̄ma.** Fortuna solū est in agentibꝛ fm̄ ꝛpositū. p̄bat p̄hs  
ratōe et signo. ratōe sic. qz fortuna est illud qd̄ solū repitur in illis in quibꝛ  
bus aliq̄d bñ vel male ꝛtingere d̄r. sꝛ bñ vel male aliq̄d ꝛtingere ꝛuenit  
illi cuius est agere. mō agere solū ꝛp̄ter ꝛuenit illis q̄ hñt dominii sui ac-  
tus nā illa q̄ nō hñt dominii sui actus magis agunt̄ q̄ agunt. qz actus  
nō est in potestate eius qd̄ agitur. sed in potestate eius quod agit. sꝛ for-  
tuna solū est in illis q̄bus ꝛtingit bene vel male agere. vt fm̄ virtutē vel  
vitiū. et sic fortuna est circa ꝛrem ꝛacticam aie nostre ergo solum est in  
agentibus fm̄ ꝛpositum. p̄batur etiam a signo. qz vel fortuna est idē fel-  
icitati vel ꝛp̄ter felicitatem. sed felicitas est quedam ꝛactis. quia dicitur  
eupratia. id est bona opatio ꝛactica. sed bona opatio ꝛactica solū con-  
uenit agentibus fm̄ intellectum ꝛacticum ꝛ fm̄ ꝛpositum. igitur ꝛc.

## Physicorum

Et in isto signo fortuna dicitur idem felicitati vel ppe felicitatem . quia  
fm vulgares ponentes felicitatem i opationibz virtutis quibus bona  
exteriora instrumentali deseruiunt. fortuna diceretur ppe felicitatem

**Conclusio secunda.** Casus repitur in brutis z in corporibus inanimatis. z nō in agentibus fm ppositum. pbat p hūc per duo exempla. Primum est. qz si equus veniret ad domum nō gratia salutis z tamen ve niens saluatus est preter intentionem eius. ibi est casus. Aliud exemplū est. vt si tripodā ceciderit vt nō fiat alicui sedes. z tamen cum ceciderit facta est alicui sedes illud est a casu. ergo casus conuenit rebus inanima tis. Ex ista conclusione infert p hūc qz in omnibus que fiunt propter aliquid quando nō fiunt propter illud quod accidit. sed propter alium finem sibi extrinsecum siue agant fm ppositum siue nō repitur casus. ita qz conuenit omnibus agentibus propter finem. vt patz ex dictis. Et probat p hūc de agentibus fm ppositum. qz in alijs determinatum est qz vanum seu frustra est ppinquum casui. sed vanum vel frustra repitur in agentibus fm ppositum. cum frustra sit illud quod natum est consequi finem quem nō consequitur. vt si aliquis ambulet vt deponat superfluum nature. z propter illam ambulationem nō fiat depositio. dicitur ambula tio frustra. ergo similiter casus repitur in his que agunt fm ppositum. ergo generaliter potest conuenire omnibus agentibus fm ppositum. cum aliquid agitur propter finem intentum. Ubi aduertendum qz licet casus z vanum seu frustra in hoc conueniunt. quia vtrumqz fit in his que agunt propter finem. Tamen differunt inter se. quia vanum seu frustra definitur quod est aptum natum esse alterius causa. cum tamen nō attingat ipsum. Ideo dicit p hūc qz si aliquis dicat se frustra balneasse. quia nō defecit sol derisio erit. quia balneatio nō erat opus aptum natum consequi talem finem. Sz casus dicitur ex eo qz consequitur aliqd agēs quod nō intendebat. z sic frustra cadit vel recedit a fine intento. casus vero accidit preter finem intentum. Et quandoqz contingit qz casus z vanum simul inueniunt. vt cum agens nō attingit quod intendebat. sed aliquod aliud. quandoqz vero casus sine vano repitur. quando attingit tur finis intentus z aliquod aliud. quandoqz vero repitur vanum sine casu. quando scz agens attingit finem intentum. sed nō aliquod aliud.

Unde aduertendum est qz licet hec tria in greco nō differant. scz frustra vanum z ociosum. tamen in latino differunt. qz frustra dicitur op<sup>o</sup> quod nō consequitur finem quem natum est consequi. sed vanum dicit<sup>o</sup> opus quod nō est natum esse alicuius utilitatis. Et ociosum dicit<sup>o</sup> demonstrans vacuitatem in operante. ¶ **Conclusio tertia.** Casus differt a fortuna. probatur quia vel accipitur casus in cōmuni. et tunc est in plus qz fortuna. vt patet ex dictis. vel si accipiatur proprie tunc reperitur in his que non agunt fm ppositum. et fortuna in his que agunt fm ppositum. vnde cum aliquid fit extra naturam. z preter intentionem. vt cum lapis cadens percutit hominē. illud dicitur a casu respectu natu re. z nō a fortuna. sed respectu agentis fm ppositum. p̄t dicit a fortuna. Et ex ista differētia infert p hūc alia. qz illud qd fit a casu fit a cā intrinseca. eo qz natura est causa intrinseca. z illud quod fit a fortuna fit a causa

## Secundus liber

extrinseca. qz ppositū vel volūtas est cā extrinseca eoz que sunt fm ppositū. Et qbus p̄t haberi definitio casus. vñ casus est cā p accūs eozū q raro accidunt in his q̄ sunt ppter finē. in nō agentib; fm ppositum. **¶** Dubitat. vtz fortuna pueniat inaiatis infantib; et bestijs. Rūde tur q nō. qz fortuna solū puenit agentib; fm ppositū. sed inaiata 7 bestie nō hnt libez arbitriū qd hic ppositū nominat. ergo ipis nō puenit fortuna. Silt licet infantes habeant voluntatē seu ppositū. nondū tñ vtuntur libero arbitrio. Et etiā in talib; nō reperim; eufortuniū vel infortuniū nisi solū metaphoricē. sicut p̄thius dixit illos lapides eufortunos ex qbus sunt altaria. et illos infortunatos q pedib; pculant. sed adhuc in istis solū reperitur eufortuniū vel infortuniū passiue tm̄ 7 nō actiue. qz p̄t sunt aliqdā habens modū honoris vel vituperij. Rationes ante oppositum soluunt ex dictis.

**¶** Sed modoꝝ causarū in quibus est vnde pncipiū motus. vtrūq; ipozum est. aut em̄ eozum que sunt natura. causa aliqua est aut eozum que sunt sub intellectu causa semper est. sed eoz multitudo indeterminata est. Quoniā aut sunt casus et fortuna. cause eozū quozū vtiq; aut intellectus fiat causa. aut natura. cum fm accidens causa aliqua fiat horū ipozū. Nihil aut fm accidēs prius est his que sunt per se. manifestū est q neq; per accidens prius est ea. que est per se. posteriꝝ itaq; ē casus et fortuna et intellectu et natura Quare si q̄ maxime celi causa est casus: necesse est prius causam intellectum et naturam esse et alioꝝ multozū et h̄mōi omnis.

**¶ Queritur** Utrum casus et fortuna reperiant in contingētibus ad vtrūlibet. Arguitur p̄mo q sic ratō inibus Auicenne. q illa que sub sunt voluntati nostre que libera est sunt p̄ingentia ad vtrūlibet. sicut loqui et nō loqui. sed in istis aliquid accidit p̄ter intentōnem agentis. 7 quod sic accidit p̄ter intentōnem agentis est casuale et fortuitum. ergo casus et fortuna reperim; in cōtingentib; ad vtrūlibet. Sc̄da ratio nisi sic Aristo. in definitōne fortune debuit esse exclusisse contingens ad vtrūlibet sed hoc nō fecit. qz solum exclusit illa que sunt semper et frequenter. igit̄ rē. In oppositum arguit. quia vbiq; Aristo. exemplificat de fortuna et casu ponit exemplum de cōtingenti raro. et nō ad vtrūlibet et hoc est signū q casus et fortuna accidunt in contingenti raro **¶** Pro responsione ad questionē Scienduz est p̄mo q postq; p̄bus ostendit quid sit fortuna. et quid casus. 7 quō

## Physicorum.

differunt. Sic frequenter ostendit ad quas causas reducuntur casus et fortuna. ostendens quod reducuntur ad causas efficientes. et per hoc destruit unam opinionem antiquorum superius positam quam ponebant quod in celestibus aliqua sunt a fortuna. Sciendum secundo quod certum que sunt. quodam sunt semper et uno modo. ut ortus et occasus astroborum et illa sunt necessaria. Alia vero frequenter et uno modo sunt. ut hominem nasci cum quinq; digitis. Alia vero sunt raro sive ut in paucioribus que reducuntur ad causam efficientem. Que quidem causa est per se determinata ad aliquem effectum quem euenit semper vel ut in pluribus. sed quandoque per accidens producit aliquem effectum ad quem plene non ordinatur. sed raro contingit quod talis effectus terminet actum eius. ideo sicut contingens natum dependet a necessario et ab eo deficit. ita contingens naturam a contingenti nato dependet. et deficit ab eo. Aliud vero est contingens ad vtrilibet quod equaliter se habet ad esse et ad non esse. et illud ad causam materialem reducitur. quod materia quantum est de se equaliter se habet ad esse et ad non esse alicuius effectus. et quod sit magis determinata ad esse vel non esse. habet et per efficientis ut plures est magis determinatum ad esse in hyeme ex parte cause efficientis. quam in estate. Sciendum tertio quod sunt omnes per hypotheticos circa necessaria et circa frequenter contingencia. nihil sit a casu vel a fortuna. sed que raro accidunt sunt ipsos sunt a casu vel a fortuna. Sed de contingenti ad vtrilibet est pertrauersa. nam quodam. ut Avicenna et sui sequaces dicunt quod in ipsis repiuntur casus et fortuna. distinguentes tamen de duplici contingenti ad vtrilibet. Nam quoddam est quod radicatur in materia que quantum est de se indifferenter se habet ad esse vel non esse alicuius effectus et in tali contingenti non repitur casus vel fortuna. Aliud est contingens ad vtrilibet quod reducitur ad voluntatem. que equaliter ad vtrumque oppositum se habet. quod est libera ad hoc quod operari vel non operari. et ad operari hoc vel illud vel illo modo vel isto. et in tali contingenti quod subest voluntati potest contingere casus vel fortuna. sed Averrois et alij oppositum huius tenuerunt dicentes. quod casus et fortuna repiuntur solum in contingenti raro.

**¶** Dubitat primo. Utrum illud quod accidit casualiter et fortuite cadat in operatione voluntatis se habetis ad vtrilibet. Ad dubium dicitur quod non sed accidit in operatione determinata ad unum. licet enim voluntas nostra ex sua libertate se habeat ad vtrilibet tamen quod diu est indeterminata per incommensurabilem differentiam non habet aliquem actum nec potest esse causa fortuita alicuius effectus. sed postquam se determinauit ad unam partem si aliquid accidat preter intentionem eius illud dicitur euenire fortuite. sed illud quod sic euenit per talem determinationem non se habet ad vtrilibet. sed se habet ut raro contingens. quod raro contingit et ut in paucioribus quod voluntas non sequatur illud quod intendit et ad quod se determinat sicut etiam causa efficiens est per se determinata ad aliquem effectum. ideo raro est et per accidens quod alius effectus eueniat quam ille ad quem erat determinata.

**¶** Conclusio prima. Casus et fortuna reducuntur ad genus cause efficientis. probatur. quod casus et fortuna sunt cause eorum que per accidens sunt. vel a natura vel sunt perpositum. sed natura et perpositum sunt cause sicut illud quod est principium vite mortis quod est causa efficiens. ergo casus et fortuna reducuntur ad genus cause efficientis. unum casus et fortuna sunt cause per accidens. habet natura

## Secundus liber

et oppositū sunt cause p se respectu effectus p se intenti. vñ tales cause respectu effectus p se intenti sunt determinate. idē talis effectus vt in pluribus euenit. s; tñ sunt impedibiles. et aliqd ipis accidere pot. z respectu talis accētis nō sunt p se determinate idē illud accētis raro euenit z sic dicitur a casu vel a fortuna. Et qua p̄clusionē infert p̄bus fallitātē opinionis dicentū casum z fortunā eē cām celi z oim mundanoꝝ. parz qz casus z fortuna sunt cause p accētis z natura z oppositū sunt cause p se. s; cā p accidens est posterior cā p se. z natura et oppositū nō dicunt cā celi. s; a maiori casus z fortuna nō sunt cause celestiu. **C**ōclusio scda Casus et fortuna solū repiunt in p̄tingenti raro z p̄tingētia ad vtrūlibet nō eueniunt a casu vel a fortuna. p̄bat̄ rōe Averroyis in hoc p̄dicētis auicenne qz casus z fortuna reducunt ad cās agētis. s; agens q̄diu ē ad vtrūlibz nō agit. nec determinate se hz ad agere vel nō agere. alias equalit̄ ageret vtrūq; oppositoꝝ. s; casus z fortuna nō sunt in p̄tingēti ad vtrūlibet. Item arguit Casus z fortuna reducunt ad cās efficiētis z p̄tingens ad vtrūlibet magis se tenet ex pre materie z nō puenit ab efficiētibus

**A**d rōnes An oppositū Ad p̄mam dicit q; in his q̄ subsunt voluntati q̄diu se hnt ad vtrūlibet nihil accidit p̄ter intentōem agētis. qz volūtas nō mouet ad p̄sequēdū vel fugiēdū q̄diu est indeterminata z se hz ad vtrūlibet. s; in istis post determinatōnem volūtatē ad vñ p̄t aliqd fieri p̄ter intentōem volūtatē z illd qd sic accidit se hz vt raro p̄tingens z plus se hz ad non esse respectu cause efficiētis q̄ est de semagis determinata ad p̄ducendū q̄ ad nō p̄ducēdum Ad scdam dicit q; in definitōnibz casus z fortune excludit p̄tingēs ad vtrūlibet p̄ h; q; ponit q; s; cās agētis. vñ fm naturā vñ fm oppositū.

**Queritur** Vtrū fatū imponat rebz necessitatē. Arguit p̄mo q; fatū nō sit. qz dicit Gregorius. absit a fidelū mētibus vt fatū aliqd esse dicant. Secdo sic. Quā q; a fato agunt nō sunt improuisa. qz fatū a fando. i. a loquēdo dicitur. z sic illa fato fieri dicunt q; ab aliq; determinate sunt ante p̄locuta. s; q; sunt hoc modo p̄locuta non sunt fortuita. s; si res a fato fiant remouebunt casus z fortuna qd est inconueniens. ergo fatū nihil est. Tercio sic. si aliqd esset fatū videretur esse in rebz creatis. sed hoc nō. qz vt dicit Augustinus. dei volūtas seu potestas fatū appellat. sed voluntas seu potestas dei nō est in rebz creatis. s; in deo. ergo fatū nō est. Quarto sic. si fatū sit in creaturis aut est substantia vel accētis. et quocūq; nō dicitur oportet q; multiplicaret fm multiplicatōem creaturaz. cū ergo fatū sit tñ vñ. sc̄tur q; nō est in creaturis. Quinto sic. si fatū esset vel esset mobile vel immobile. nō p̄mum qz dicit Seneca q; est necessitas rez et actionū. qz nulla vi corruipi potest. nec scdm. qz fatum est dispositio inherens rebz mobilibz. sed motus nobis mouentur omnia que in nobis sunt. ergo rē. Sexto sic. q; imponat rebz necessitatē. qz fm Boetii fatum est immobilis dispositio. ergo illa que fato subduntur immobiliter z necessario eueniunt. ergo fatum imponit rebz necessitatez. In oppositū arguitur. qz multa sunt a casu et a fortuna. vt p̄us visum est. z illa sunt cōtingenter. et

# Physicorum

go fatum nō tollit ab eis contingentiam. nec imponit eis necessitatem.  
Pro responsione. Sciendū primo q̄ s̄m Boetii contingit quanz  
doq̄s aliquod relatum ad causas inferiores esse a casu vel a fortuna. q̄d  
tamen relatum ad causas superiores est per se intentum. vt si duo s̄m aliq̄  
caus dictum mitterentur ad vnum locū per diuersas vias vno de aliq̄  
nesciente concursus eorum in ordine ad ipos est casualis. sed tamē si res  
feratur ad dominum qui hoc proposuit nō est casualis. sed per se inten  
tus. Sciendum scdo. q̄ aliqui voluerunt reducere omnia que fiunt in  
istis inferioribus in corpora celestia tanq̄ in sup̄miam causas. sed hoc in  
probat. q̄ actus humani nō subijcunt corporibus celestibus nisi for  
te per accidens. Scdo. q̄ illud quod est p̄ accidēs nō est ap̄rie ens nec  
vnum. sed omnis actio nature terminatur ad aliquod vnum. ergo impos  
sibile est q̄ ens per accidens sit per se effectus alicuius naturalis agen  
tis. ita q̄ nulla natura facere potest q̄ intendēs facere sepulchrū inuentae  
thezaurum. ergo cū corpus celeste agat naturalr. sequitur q̄ sua virt<sup>9</sup> nō  
est causa eoz q̄ fiunt p̄ accēs siue a casu vel fortuna. sed oīa que fiunt per  
accidens in rebus naturalibus reducuntur in aliquā causam p̄ordinan  
tem q̄ est prouidentia diuina. q̄ illud quod est p̄ accidens p̄t ab intelle  
ctu diuino cōprehendi vt vnum. et ab eo causari. vt si aliquis sciat alicui  
bi thezaurū instiget aliquem infodere. intentio thezauri est per se intēta  
respectu vnius. z p̄ accidens respectu alterius z sic ea que fiunt per acc  
cidens reduci possunt in aliquam causam p̄ordinantem que agit per in  
tellectum z voluntatem. vt est p̄ma causa que solum p̄t voluntatē nō s̄  
stram immutare. ideo actōnes humane quaz voluntas est p̄ncipiū  
subduntur soli deo. Ex isto p̄z q̄ omnia que hīc aguntur diuine prouiden  
tie subdunt tanq̄ ab ea p̄ordinata z p̄locuta. et hoc modo etiam patz fas  
eum ponere necessitatē. Sciendū tercio q̄ diuina prouidentia per caus  
fas medias suos effectus exēq̄tur. z talis ordinatio causaz mediarum  
ad suos effectus p̄t dupl̄t considerari. Vno mō vt est a deo p̄concepta z  
sic prouidentia vocatur. Alio modo vt est in causis medijs ordinatis ad  
suos effectus. z sic dicitur fatū. ideo fatum est in causis scdis inquantuz  
ordinantur a deo ad suos effectus producendos. z illa ordinatio causaz  
rum scdarum non habet ratōnem fati nisi vt a deo dependet. ergo dicit  
Boetius primo de p̄solatōne. Fatum est rebus mobilibus inherēs dis  
positio per quam diuina prouidentia suis queq̄ necit ordinibus vnde  
diuina prouidentia vt ibi dicitur excedit fatum. q̄ omnia cōplectitur.  
fatum vero singula dirigit in motu locis formis ac temporibz distribu  
ta. vt sic temporalis ordinatio diuine mentis ordinata z adunata p̄spe  
ctu prouidentia sit. ip̄a vero temporaliter sic explicata fatum vocetur. s̄  
cur artifex formā rei p̄cipiens mouet ad opis effectū. z vnire p̄cipit ea q̄  
p̄ plures opatōes ducit ad effectū. iō q̄cūq̄ fato sub sunt. etiā sub sunt de  
vine prouidentie. z nō ecōtra. z sic p̄z q̄d sit fatū z in q̄bz sit. Et dicitur p̄t  
haberi q̄ sit sub fato z q̄ nō. q̄ fatū ē ordinatio scdarū cāz ad effectū dis  
iunire p̄cios. iō q̄cūq̄ subdunt cāis scdis fato subdūt. s̄ illa q̄ a deo sit  
immediate. vt creatio z s̄lla nō subdunt fato q̄d sic d̄t boeti<sup>9</sup>. ea at̄ q̄ sunt  
diuinitati p̄propinqua fatalis ordinis mobilitatē excedunt. Et quanta

## Secundus liber

aliqua longius sunt a p̄ma cā t̄to maiorib; fati necib; implicant. qz ordi  
natiōi sc̄daz cāz magis subiciunt de quo dat Boetius duo exempla.  
Pr̄mū est de centro circuli a quo immobili p̄cedit circūferentia q̄ veloci  
ter mouetur. et q̄to plus ab eo distat tanto velocius mouetur. Sc̄dū  
est de tempore qd̄ a nunc eternitatis simplici z immobili dependet p̄ cu  
ius immobilitate temporis aliqua firmitate p̄mutatis accipit. Similr  
est in productōe z p̄seruatōe rerum. qz nisi effectus p̄ticulares in mo  
tus elementoz et motus elementoz in motus cozpoz celestium et varij  
motus celestiu in p̄mum motū et p̄mus motus in p̄uidentia p̄mi mo  
tus reducerent om̄es res cito perirent. ideo necessaria est ista series seu  
p̄catenatio sc̄daz causaz ad inuicē z ad p̄uidentia p̄mi motoris vt res in  
suo ordine saluent ad intellectu z p̄uidentia p̄mi motoris vt res q̄ se  
ries fatum appellat. Alterius potest haberi quō dicit fatū z diuina p̄  
uidentia. qz diuina p̄uidentia est in p̄ma causa in qua sunt res vnite. Sc̄  
fatū est in causis sc̄dis in quib; res quodāmodo pluraliter existūt. Sc̄  
cundo qz p̄uidentia est immobilis z stabilis. sed fatū est in reb; mobilib;  
bus quodāmodo mobile. Tercio. qz diuina p̄uidentia est causa fati z fati  
tum effectus eius. ideo d̄t Boetius qz ordo fatalis ex simplicitate diui  
ne p̄uidentie p̄cedit. Quarto. qz tā necessaria q̄ p̄tingentia diuine p̄u  
identie subdunt. s; sola mobilia fato subsunt. z sic oia q̄ s; sub fato sub  
sunt diuine p̄uidentie. sed nō econtra. Cōclusio p̄ma. Fatū nō p̄  
dicto est ponendū et est cā rez. Probat vtrūq; p̄ definitōnem fati sup̄  
positā. Cōclusio sc̄da. Fatū nō imponit reb; mobilib; necessitatem.  
Patet qz fatū est in reb; mobilib; s; receptū recipit ad modū recipientis  
ergo fatū est mobile saltē p̄ accūs z sic nō imponit reb; necessitatem. Et B  
declarat P̄tholomeus in quadrigritio. qz licet vtrūq; celestis in se sit im  
mobilis et necessaria tamē nō p̄cipatur immobiliter ab istis inferiorib;  
qz in ip̄is nō p̄ducit effectus nisi s̄m q̄ recipit in materia generabiliū. et  
corruptibiliū et illa materia est mutabilis et p̄uatiōi admixta ideo p̄mus  
celestis in ip̄is recepta habet esse contingens et mirabile. ideo effectus  
causar p̄tingent z simile est de fato. Et licet diuina p̄uidentia in se sit  
immobilis tamē p̄ducit per causas sc̄das. ideo p̄pter mobilitatē eaz nō  
imponit rebus necessitatem. ¶ Dubitat p̄mo. Quō differunt  
ista noia p̄scia sollicitudo dispositio p̄uidentia gubernatio p̄destinatio  
et reprobatio. Odm qz sic differunt. qz p̄scia est nedom eoz q̄ sunt  
ad finem sed etiam ip̄ius finis deus em̄ cognoscit seipm z p̄ordinata  
in ip̄m. ideo p̄scia ad intellectu diuinū p̄inet. Sed sollicitudo est cōis  
ad dispositōem p̄uidentia et gubernatōem. nā in omnibus istis deus h;̄  
curā de reb; z hec tria se h̄nt p̄ ordinē. nā p̄us ē aliqd̄ disponere q̄ cui  
liber s̄m suū statū p̄uidere. Et p̄uidentia p̄ est q̄ gubernatio. q̄ ē ere  
cucio diuine p̄uidentie. ideo est qd̄ r̄pale. S; dispositio z p̄uidentia ad  
eternitatem referunt. S; p̄destinatio est p̄scia salutis alicuius z est respe  
ctu bonoz em̄. S; reprobatio est p̄scia dāpnatōis alicuius cū volun  
tate puniendi p̄pter demerita et ambo p̄tinent sub p̄scia.  
¶ Dubitat sc̄do. Utz cū infallibilitate diuine p̄scie stet rez contin  
gentia. Hanc dubitatōem soluit Boetius ponēdo quattuor. p̄mū qz

## Phyſicoy

deus h3 sciam de rebus ptingentibz et nō opinionē. Patet. qz deus est eternus et eternitas est interminabilis vite tota sil et pfecta possessio. et sic in eternitate nō est pūis neqz posterius. q opozz q totus status rezz corpaliū ab eo pſentiali vider. q deus h3 certā sciam de rebz ptingentibus. qz ptingentia ad eius sciam relata vident. vt pſicia rōne cuius ipozz est scia dei infallibil. h3 q ptingentia futura fm sui naturā sint ideterminata. tñ qz deus ea pſentialiter vider vt hñt esse in seipis ideo de ipis habz immutabile sciam. Scdm est qz ex pſicia dei infallibili nō tollit rez con ptingentia. pſz. qz h3 oia relata in diuinā sciam sine pſicia. tñ qz deus vider ptingentia ptingenter euenire et necessaria necessario. iō nō tollit a ptingentibz ptingentiā nec necessitatē a necessarijs de q dat exemplū Boeti3 sicut videns hoīem currere et solem oriri cursum ptingentē et ortū necessariū. nec huius tollit ptingentiā nec huius necessitatē. Tercium est q illud qd est in se ptingens relatū ad diuinā sciam p necessitatē pſia here. Pſz qz qd pſentialiter est quodamō necessariū est qz oē qd est qm est necessitē esse. h3 futurū pſideratū vt futurū nō est necessariū. qz est in determinatū et cause eius impediri pñt si sit ptingens. et sic futurū ptingens fm sui naturā est indeterminatū. tñ relatū in diuinā pſciam cui pſentialiter existit opozz q inquantū ab eo scitur quandā necessitatē. scz suppositōis accipiat. Quartū est q diuinā pſcia est infallibilis et pſue nit omnem rez mutabilitatē nec tñ tollit rez mutabilitates. pſz qz licz ptingens vt futurū est possit esse et nō esse. qz de futuris ptingentibz nō ē de terminata veritas. Tñ ptingēs iſtū ē pñs nō pſ nō ē. Et qz rō qre qd fallit circa ptingentiā ē ppter indeterminatōem ipozz et oia ptingentiā respſctū diuine pſcie determinata sunt. ideo diuinā pſcia de ipis est infallibilis et tñ ipſaz rez nō tollit ptingentiā. qz ille res fm se sunt ptingentes.

**Ad rationes** Ante oppositū. Ad pſmam dicitur. q fatū multi voluerunt intelligere quandā legem a corporibz celestibus pcedentem nos obligantē ad immobiles euentus immobilē cogentē et illo mō intelligit gregorius fatum nō esse ponendū. Ad scdam dicitur q per comparōem ad diuinā pſvidentiā nihil est a casu vel a fortuna. tamē aliqua possunt fieri a casu p respectū ad causas proximas. Ad terciā dicitur q ordinatio scdarum causarū nō habet rōnem fati. nisi fm q a deo dependet. ideo voluntas et potestas dei possunt causaliter dici fatum. tamē fatum essentialē est series dispositio vel ordo scdarum causarū. Ad quartā dicitur q fatum est dispositio nō de genere qualitatis. sed fm q dispositio feat ordinem qui nō est substantia sed relatio. vt dicitur quinto metaphysice. q dispositio est rei habentis partes ordo et iste ordo si comparetur ad suum principium sic est vnus tantum et fatum dicitur. Si vero comparetur ad causas scdas sic multipliciter dicitur. ideo poeta pluraliter dicit. te tua fata trahunt. Ad quintā dicitur q si fatum comparetur ad diuinā pſvidentiā est immobile. sed si comparetur ad effectus vel ad causas scdas est mobile per accidens vt dictū est. Ad sextā dicit q fatum nō habet rōnem cause. nisi rōne scdarum causarū in quibz est que habent rōnem cause. et qz huiusmodi cause sunt mutabiles et un-

## Secundus liber

pedibiles ne semper eodem modo suos effectus consequantur. Ideo fatuus non imponit rebus necessitatem.

Que aut sunt cause. et q sunt numero. quot diximus manifestum est tot em fm numeru propter quid comprehendit. aut em quoddam est reducitur propter qd vltimu in immobilibus vt in mathematicis. In definitone em recti aut comensurati aut alius cuiusdam reducitur vltimum aut in mouentem primum. vt propter quid certauerunt. quoniam irati sunt. aut alius cuius gratia vt dominantur. aut in his que sunt materia. Quod qdem igitur cause he et tot sunt manifestu est. Quomam autem cause quattuor sunt. de omnibus erit physici cognoscere. et in oes inducens propter quid demonstrabit physice materiam speciem mouentem. et quod est cuius causa. Veniunt autem tres in vna multotiens Quod qde em qd est. et qd cuius causa vna e. Que po vii motu principiu. spe cadet e his. No em hoies generat. Et tenet physici considerare oino qcunq mota mouent Quecuq at no. no amplius physice sunt No em in seipis bntia motu neq principiu motu mouent s; imobilia sunt. An tria ne gogia sunt Nec qde circa imobile. alia po circa mobile qde in corruptibile at. Queda at circa mobilia corruptibilia. Quare ppter qd in materia reduceti reddit et in eo qd qd est et in pmu mouens De generatoe em maxime hoc mo cas considerat quod post aliqd fiat. et qd pmu fecit aut qd sustinuit. et sic sp qd pseq Duplicia aut sunt principia moueria. quoz alter no physici est No em h; motus principiu in seipo hmoi aut est si aliqd mouet qd no mouet. sicut e qd et penitus imobile e et oim pmu. Et qd qd est et forma finis em et cuius causa. Quare qm natura ppter aliquid est et hanc cognoscere oportet Et penitus reddendu ppter quid. vt ex hoc necesse est hoc esse. Hoc autem ex hoc aut simpliciter est aut sicut frequenter. Et si hoc debet fieri sicut ex oppositomb; conclusio. Et qm h erat. qd qd erat eect qz dignus est sic no simplr. s; ad vniscuiusqz substantia.

**Queritur** Utr physicus habeat quattuor cas considerare et p qualibet demonstrare. Arguit pmo q non qz physica est scia specialis sicut e mathematica. s; mathematica vna sola tam considerat se; formale p qua definit et demonstrat. Etiam physica vnam sola considerat Secundo sic. Illa scientia que habetur per omnes causas est certior illa que habet p vna tantu. s; si physica considerat quoz

## Physicorum

causas sequitur q̄ erit certior mathematica hoc est falsum. igitur nō de  
monstrat per omnes causas. In oppositū est phus in textu. Pro re  
sponsione Sciendum p̄mo q̄ post q̄ phus tractauit de causis p̄ se et  
manifestis q̄ de causis p̄ accidens et inmanifestis. Hic p̄sequenter ex  
prius dictis concludit numerū causarū et ostendit qualiter p̄ineat ad cō  
siderationem physici et qualiter per eas demonstrat. vnde q̄ sint quattuor  
causae potest sic ostendī. q̄ causa est ad quā sequitur esse alterius. eē ves  
ro rei potest dupl̄t considerari. Vno modo s̄m se et absolute et sic depen  
det a causa formali que immediate dat esse rei. Alio modo potest consi  
derari s̄m q̄ educitur de potentia in actum. et q̄ omne q̄d reducitur in  
actum reducitur per aliquod quod est actu. ideo per hoc sumuntur alie  
due cause. scz materia que de potentia reducitur in actum et efficiens q̄  
reducit ipsam in actum. et q̄ omne agens est agēs p̄pter finem determinis  
naturum. sicut etiam omnis actio est ab aliquo principio determinato. ideo  
per hoc sumit̄ causa finalis. sed q̄ forma est causa essendi absolute et alie  
tres sunt cause fiendi rei. ideo mathematicus qui nō p̄siderat rem q̄ritur  
ad fieri sed solū quantū ad esse solam formam p̄siderat et per eam des̄  
nit et demonstrat. Conclusio prima Tantū sunt quattuor cause et nō  
plures. Probat phus q̄ tot sunt cause et nō plures quorū modis con  
tingit respondere ad questionē factam per p̄pter quid. q̄ propter qd est  
questionis cause. sed ad propter qd respondet per quattuor causas et nō  
aliter. ergo tantū sunt quattuor cause. Vnoquem probat phs per exen  
pla. p̄mo de causa formali. vt si q̄ratur propter quid aliquis angulus  
est rectus. Respondetur. q̄ causatur ex linea recta perpendiculariter cas  
dente supra lineam rectam que ex vtraq̄ parte facit angulos equales et  
sic terminatur questio per formam. Exemplum de causa efficiente. vt  
si queratur quare isti certant. Respondetur. q̄ irati sunt. Et si ad istā  
questionē respondeat vt ipsoꝝ vnus dominetur terminatur questio per  
causam finalem Exemplum de materia. vt si q̄ratur propter quid aliqd  
corpus est corruptibile. Respondetur. q̄ componitur ex contrariis. et  
go per quālibet causam terminatur questio p̄pter quid. et nullo alio mō  
ab istis modis respondetur ad questionē propter quid. ergo tot s̄t cau  
se scz quattuor et nō plures. Conclusio scda. Physicus habz quatuor  
causas considerare. Pro cui⁹ probat de phs duo supponit. Primū  
ē sepe tres dicaz causarū in vnā coincidūt. vel s̄m numerū vlt̄m spēs vt  
forma et finis s̄m nūm̄ in idē coincidūt qd d̄z itelligi de fine generatōis et  
nō de fine rei genite et ē finis generatōis forma rei qua habita cessat ge  
neratio. vt humanitas in hoīe sed finis rei genite nō est forma acq̄sita p̄  
generatōem sed est opatio rei vel aliud bonū ad qd forma rei ordinatur  
vt felicitas hoīs Sicut causa efficiens coincidit cū forma in idē spē qd de  
bet intelligi de agente vniuerso quod agit ad producendū sibi simile fm  
spēm et nō de agentibus equocis. q̄ effectus agentis equoci nō attingit  
suam causam efficientem s̄m eandem formam in specie. sed solū s̄m ali  
quam similitudinē virtutis. vt patz in his que ex sole generantur. idē d̄z  
citur in textu noranter. q̄ dicte cause multotiens coincidunt et nō semp.  
materia vero que de se est ens in pura potētia nō coincidit cum ip̄s neq̄

## Secundus liber

q̄ in idē fm spēm neq̄ fm numer. q̄ efficiens semp est in actu z forma  
et finis sunt actus vel p̄fectio rei. Sc̄do supponit ph̄s q̄ mouētia  
mota sunt ph̄sice p̄sideratōnis. sed mouētia nō mota nō sunt amplius  
ph̄sice p̄sideratōnis. Ratio est. q̄ ph̄sicus cōsiderat res naturales sed  
q̄libet res naturalis habet in se p̄ncipiū sui motus. ergo de ipsis ph̄sicus non  
habet cōsiderare. et licet in octauo huius tractetur de primo mouente  
hoc tñ est indirecte inquantū refert ad motū tanq̄ eius p̄ncipiū. Et  
his ph̄s infert q̄ tria sunt negocia z studia ph̄sice fm tria genera entium  
q̄ rep̄unt q̄dā em sunt immobilia circa q̄ versat studiū mathematicū  
Alia sunt mobilia z incorruptibilia circa q̄ versatur studiū astrologie  
Alia sunt mobilia z corruptibilia circa que versatur studiū ph̄sice.  
Ex quo patz q̄ aliqui male intelligunt Aresto. in hoc passu credēs q̄  
ph̄ hoc triplex negociū Aresto. intellexit tres pres ph̄s. sc̄z metaph̄s  
cā mathematicā et ph̄sica. Uterius patz id q̄d prius dicebat. sc̄z q̄  
astrologia est magis ph̄sica q̄ mathematica ip̄a em p̄siderat de entibz  
mobilibz. Existis suppositōnibus p̄batur conclusio. q̄ ph̄sicus cōside  
rat entia mobilia generabilia et corruptibilia. sed in om̄i generatōe opoz  
ter cōsiderare illud q̄d fit post aliud. sicut post aerem fit ignis. z sic opoz  
ter p̄siderare formā. Sc̄do opozter p̄ncipiū fiendi cōsiderare z illud ē  
efficiens. Tercio opozter p̄siderare q̄d suscipit tale fieri z illud est mater  
ria. ergo necessario opozter cōsiderare formam efficiens z materiam. sed  
de fine patz. quia vt dictum est forma z finis in idem coincidunt nume  
ro. sed ph̄sicus habet p̄siderare formā. ergo et finē gratia cui? aliqd fit.  
**¶** Dubitatur Qualiter ph̄sicus habeat demonstrare per causas.  
Respondet q̄ habet demonstrare per quālibet causam. p̄bat. q̄ ph̄sice  
p̄ quālibet causam p̄t respondere ad questionē factā per p̄ter quid. vt  
visum est prius. ergo p̄t per quālibet demonstrare. Vbi est p̄siderandū  
q̄ quā materia z efficiens talia sunt q̄ ip̄is positis necessario ponit esse  
ctus. vt posito corpore. cōposito ex p̄rarijs necesse est ip̄m esse corrupti  
bile. sicut posito sole supra orizontē necessario dies est. z in talibz fit demō  
stratio a priori ad posterius fm esse. Quandoq̄ vero talia sunt q̄ ip̄is  
positis nō necessario ponit effectus. s̄z solū frequētē z in talibz solū fit de  
monstratio a posteriori fm esse. vt si hō est vel debeat esse opozter q̄ se  
men cū virtute formatiua p̄xistat z nō sequit ecōtra nisi remoris impe  
dimentis q̄ p̄t impedire ne posita illa cāponat effectus. s̄z illis remotis  
erit demonstratio a priori. z hoc mō intelligit q̄ d̄: sc̄do posterior q̄ de  
his q̄ sunt frequēter est sc̄ia ac si essent sp̄. Et p̄t fieri demonstratio per  
cām remotis tñ impedimentis. z sic patz qualiter ph̄sicus demonstrat per  
materiam z cām efficientē. S̄z p̄ formā fit demonstratio a priori. q̄ si forma  
est necesse est effectū esse sicut ex p̄missis necessario sequit conclusio. Et h̄z  
etiā fieri p̄ finē. q̄ natura sp̄ facit de rebz illud q̄d digni? z melius est nō  
simp̄l̄ s̄z fm exigentiā vniuscuiusq̄ rei z tunc p̄t sic argui. hoc est meli  
et dignius. q̄ d̄z sic fieri. reputa melius est dentes anteriores acutos esse  
p̄ter diuisionē cibi. ergo debent esse acuti. z sic patz q̄ necessitas q̄ sumit  
ex fine nō est absoluta. sed est necessitas ex suppositōne.

## Physicorum

**Ad ratōes** Ante oppositū. Ad primam partem solutio ex di-  
ctis. Ad secundam dicitur quod quando de eadem re for-  
maliter habetur scientia illa que habetur per plures causas certior est. sed quia  
de habetur scientia de diversis rebus aut de eadem materiali et diversa for-  
maliter illa non est semper certior que est ex pluribus causis. sed illa que cer-  
tiori modo procedit. vel que est de simpliciiori subiecto

Incendū quidem igitur primum quoniam natura eorum quae  
sunt propter hoc causam est. postea de necessario. quomodo  
se habeat in physicis. In hanc enim causam inducunt  
omnes: quoniam calidū huiusmodi aptū natum est et frigidū vni-  
quodque enim talium hoc ex necessitate sunt et fiunt et nata sunt.  
Et namque et si aliam causam dicunt quacumque tangentes gau-  
dere sinant. Hic quidem concordia et discordia ille vero intel-  
lectum. Habet autem oppositōem quae prohibeat naturam non propter  
hoc facere. neque quod melius sicut pluit in pite. non ut frumentum  
augmentet. Sed ex necessitate. Sursum enim ducta aqua perge-  
lari oportet. Et congelata aqua deorsum venire Augeri autem cum  
hoc fiat accidit frumentū. Sicut si perdit frumentū in aera. non  
huiusmodi causa pluit ut perdat. sed hoc accidit. quare quod prohibet sic et par-  
tes se habere in naturam ut dentes et ex necessitate. anteriores  
quod acutos aptos ad diuidendū. maxillares autem latos et viles  
ad ostendū cibū quoniam non propter hoc fieri. sed sicut evenire. Sicut autem  
est et de alijs partibus in quibus videtur esse quod propter hoc. Ubique  
enim omnia accidunt sicut si propter hoc fiant. Nec quidem saluata sunt  
ab eo quod propter se vanū ostentia apte. Quaeque vero non sic per-  
ta sunt. nec perditur quae admodum impedocles dixit bonigenas  
et viperie. Rō quod igitur qua utique deficiet alijs hec est. et si aliquid  
alia huiusmodi est. Si possibile est ista habere modum. hec  
quod enim et quaeque sunt a natura aut sic fiunt. aut sicut frequen-  
ter. Sed eorum quae sunt a fortuna et per se vano nihil. neque enim a fortu-  
na neque a casu videtur pluisse multotiens hyemē. sed forte sub ca-  
ne. Neque cauma sub cane. sed sub hyeme. Si igitur a casu videtur  
aut propter hoc esse. sed non possibile est hoc esse neque a casu. neque per  
se a vano propter aliquid utique erūt. At vero natura sunt huiusmodi alia  
quae admodum et ipsi firmabāt hoc dicentes. Est itaque quod propter  
aliquid in his que natura sunt et sunt. Amplius in quibus  
cumque finis aliquis est huius causa agitur quod prius et quod con-

## Secundus liber

sequenter. Ergo sicut agit sic aptū natū est. et sicut aptū natū est sic agit vnumquodq; si nō aliqd̄ ipediat. agit aut̄ ppter hoc et qd̄ aptū natū ē. itaq; huius cā vrsi domus eēt eoz que natura sunt. sic vtiq; facta esset sicut nunc ab arte est. Si aut̄ q̄ natura non solū natura s; arte fierēt. similiter vtiq; fierent s̄m q̄ apta nata sunt. ppter ergo altez altez. Om̄ino at̄ ars talia quidem pficit quod natura nō potest opan. alia vero imitat. Si igit̄ q̄ sunt s̄m artē propter hoc sunt. manifestū quot q̄ sunt s̄m naturā. similiter em̄ se habent in his q̄ sunt s̄m artē. et in his q̄ s̄m naturā posteriora ad priora. Maxime aut̄ manifestū est in aialibus alioz. q̄ neq; arte. neq; q̄ situra. neq; delibe ratura faciunt. Unde dubitabāt qdā vtz intellectu aut qdam alio opantur aranee et formice et hmoi Saulatum aut sic procedenti et in plantis appet expedientia qdā facta ppter finē. vt folia ppter fructus coopimentū. Quare si natura facit. et propter hoc hirundo nidū et aranea telam. et plante folia gratia fructuū et radices nō sursum sed deorsum gratia vegetandi. Manifestū q̄ causa hmoi est in his q̄ natura sunt et fiunt. Et quoniā natura duplr. alia qd̄ sicut materia. alia vero sicut forma. finis autē hec est. propter finem autem alia sunt. hec vtq; erit causa cuius gratia

**Querit** Vtz natura agat ppter finē. Arguit q̄ nō. qz omne agens ppter finē p̄cipit illū finē. s; natura nō p̄cipit finē. s; rē. Sc̄do sic. Om̄ne agens ppter finē ordinat media in finē. s; natura nō potest ordinare media in finem. qz ordinare est actus cognoscentis ordinē aliquoz adinuicem et cū natura nō cognoscat media neq; habitudinem eoz ad finem. sequitur q̄ nō ordinat ipa. nec per cōsequens agit ppter finem. In oppositum est p̄hs Pro responsione Sciendum p̄mo q̄ postq; p̄hs ostendit q̄ sunt tantū quattuor cause et q̄ phisicus habet per quālibet demonstrare. Lic consequēter ostendit aliqua que p̄supposuerat in hmoi ostensione scz q̄ natura agat ppter finē et q̄ in rebus naturalibus necessitas nō semper accipitur ex causis prioribus s̄m esse que sunt materia et efficiens. sed quandoq; sumitur ex causis posterioribus s̄m esse vt sunt forma et finis. Sciendum sc̄do q̄ fere omnes antiqui reduxerunt ea que sunt a natura in materiam et dispositiones eius ita q̄ tota necessitas eoz que sunt a natura est ex parte materie et dispositionum eius et non ex parte finis et sic natura s̄m eos nō ageret ppter finē et hoc p̄firmabāt remouēdo ea p̄pter q̄ natura videt agere ppter finē scz qz facit qd̄ ē meli⁹. qz vt dicitur

## Physicorum

Quod in naturalibus potest fieri non propter finem. sed ex necessitate materie. ut si pluit hoc est ex necessitate materie. quod oportet aquam sursum ductam congelari et aquam congelatam descendere. propter dispositiones materie et hoc non fit propter augmentum frumenti quod sicut in vna parte quibus per hoc augmentum ita sicut frumentum quibus in alia dependit. sed non pluit ut dependat frumentum sed hoc est a casu. sed sicut a casu accidit quod augmentum et sic necessitas pluuie debet referri ad materiam et sicut in partibus animalium est ut quod dentes anteriores sunt acuti et apti ad diuisum dendum cibum et molares sunt lati et viles ad preterendum hoc. puenit a casu. et secundum dispositiones materie et non propter finem et sicut posset dici in alijs. Sciendum tertio. quod exemplum acceptum non est. ueniens nam pluuia fit propter generationem vel corruptionem istorum inferiorum et quod saluet equalitatem corporum superiorum et inferiorum. et sic comparat pluuia ad augmentum frumenti inconuenienter. quod propter eam uniuersalis ad effectum particulare quod non est effectus proprius eius verum est tamen quibus non sequatur augmentatio. vel preseruatione frumenti et pluuia tamen sequitur utrum pluribus et quod fit perditio propter ipsam raro accidit et preter intentionem agentis naturalis. similiter de alio exemplo negatur quod dispositio dentium veniat propter dispositionem materie et a casu. sed fit propter determinatum finem et similiter videtur de alijs rebus naturalibus.

**Conclusio prima.** Natura agit propter finem et ea que fiunt a natura non sunt a casu vel a fortuna. probatur quibus rationibus. Prima est. omnia que fiunt vel fiunt a casu vel a fortuna vel propter determinatum finem. sed ea que fiunt a natura non fiunt a casu vel a fortuna quod naturalia semper vel frequenter eodem modo eueniunt. sed ea que fiunt a casu vel a fortuna non semper eodem modo eueniunt. ergo illa que fiunt a natura fiunt propter finem.

**Pro** sed a ratione supponit quod in quibuscunque est aliquid finis illud quod est prius et quod est posterius fiunt propter illud finem et sicut aliquid agitur naturaliter ita apertum natum est fieri. e contra sicut aliquid natum est fieri ita agit a natura nisi si aliquid impediatur. Tunc arguitur sic. Omne illud quod agit sicut apertum natum est fieri fit propter finem quod non est natum sic vel sic fieri magis quod aliter nisi propter determinatum finem. quod omnia que aguntur per naturam aguntur eo modo quo nata sunt fieri. ergo natura agit propter finem. **Tertia** ratio est sicut se habet ars in artificialibus ita natura in naturalibus. quod ars aliqua perficit que natura non potest perficere et in alijs que non sunt inchoata per naturam ars imitat naturam et sicut in artificialibus et naturalibus posteriora ordinant ad priora sed ea que sunt secundum artem fiunt propter finem. **Et** etiam ea que fiunt secundum naturam. **Quarta** ratio est hec. quod animalia bruta ut videlicet faciendo nidus et aranee faciendos telas et formice colligentes nutrimentum agunt naturaliter suas operationes ita ordinate quod quodam dubitauerunt an agerent per intellectum et tamen agunt propter finem. quod ordinate procedunt in suis operationibus ergo natura agit propter finem. **Et** sicut in plantis videmus quod vegetabilia procedunt in suis operationibus produciendo folia ad cooperiendum fructum et radicem deorsum propter necessitatem vegetandi. **Quinta** ratio est forma est finis generationis sed de ratione forme est quod propter ipsam aliqua fiunt et ergo cum generatio fit propter formam sequitur quod est propter finem.

## Secundus liber

**Ad rationes** Ante oppositū. Ad primam dicitur quod non omne agens propter finem concepit finem sed sufficit quod dirigat ab aliquo cognoscere finem sicut sagitta tendit in signum. quia dirigatur ab aliquo cognoscente signum et intentio in agentibus naturalibus sequitur formam naturalem et est quodam inclinatio sibi adueniens in quantum dirigat ab agere superiori. Ad secundam dicitur quod natura non potest ordinare media nisi moueatur ab aliquo a gente secundum intellectum finem cognoscente et media et ordine medio ad finem. sed nullum agens naturale potest esse primum mouens simpliciter. sed ista nature ueniunt in quantum ab aliquo mouet et hec de questione

Peccatum autem fit et in his que sunt secundum artem. Scripsit enim non recte grammaticus et potuit medicus non recte potest. Quare manifestum est quod contingit in his que secundum naturam sunt. Sic igitur sunt quedam secundum artem in quibus quod recte fit. propter aliquid fit in quibus autem peccatur. aliam gratia agunt. sed fallitur similiter utique et in physicis. Et monstra sunt peccata illius quod propter aliquid est. in substantiis ergo que sunt ex principio bouigena si non ad aliquem terminum et finem possibilitate erant venire. corrupto principio aliquo facta sunt sicut nunc semine. Amplius necesse est semen fieri primum. sed non statim animalia et molle vere primum quod semen erat. Amplius et in plantis inest quod propter hoc minus autem dearticulatum est utrum igitur in arboribus fiant sicut bouigene et uiriperie sicut uirigine et oliuiperie aut non. Inconueniens enim est. sed tamen oportuit siquidem in animalibus est. Adhuc oportebat et in seminibus fieri. ut contingit. Omnino autem destruit sic dicens. Que natura quidem sunt. et secundum naturam. Natura enim quidem sunt. quecumque a quodam in seipsis principio continue mota accedunt ad aliquem finem. Ab unoquoque autem non idem uincuique neque contingens semper tamen in eundem. nisi aliquid impediatur. Quod autem est cuius causa. et quod propter hoc fieret utique a fortuna. sicut dicimus a fortuna venit extraneus et balneatus abcesserit. cum tanquam propter hoc ueniens egerit. non propter hec autem uenit hoc secundum accidens. Fortune autem est causarum que sunt secundum accidens quemadmodum et prius diximus. Sed cum hoc scilicet aut sicut frequenter fiat non secundum accidens. neque a fortuna est. In physicis autem semper sic est nisi aliquid impediatur. Inconueniens autem est non opinari propter aliquid fieri. nisi videatur moues

## Physicorū

deliberatiuū. et tamē ars quidē non deliberat: Et nāq; si esset in ligno nauis factiua similiter vtiq; natura fecisset. Quare si in arte inest propter quid et in natura inest. Manifestum est autē maxime cum aliquis medicatus fuerit ipse seipm. huic q; dem enim assimilatur natura. Quod quidem igitur causa sit natura et sic sicut propter aliquod manifestū est

**Queritur** Vt natura agens propter finem intendat monstrum. Arguitur quod sic. quia natura intendit finem sui operis sed monstrum aliqui est finis operis nature. Ergo natura agens propter finem intendit monstrum. Secundo sic. natura nutrit monstrum. Ergo intendit monstrum. In oppositum arguitur. quia natura vult in pluribus consequi finem quem intendit a quo deficit vult in paucioribus. sed natura vult in paucioribus producat monstrum et peccatis. Ergo natura non intendit monstrum. Pro responsione ad questionem est. Sciendum primo. quod postquam philosophus ostendit rationibus propriis naturam propter finem agere. huius primum ostendit ea propter quod antiqui philosophi opinabantur quod sunt tria. primum est. quia in operatibus nature contingit monstrum. Ergo credebatur naturam non agere propter finem. Secundum est. quia ipsi credebatur in naturalibus omnia que sunt ex causis positivis finem esse quod sunt efficiens et materia fieri a casu et a fortuna. et non ex intentione finis. Tercium est. quia natura in suis operatibus non deliberat. Ergo credebatur naturam non agere propter finem sed contra istos est. Obiis clausio prima. Licet in operatibus nature contingat monstrum. non tamen propter hoc sequitur naturam non agere propter finem. sed magis oppositum. probatur quatuor rationibus philosophi. prima est. quia ars agit propter finem et tamen in arte quicquid contingit monstrum. vult contingit medicum non recte ponere medicinale portionem. ergo non est necesse generandi naturam agere propter finem. quia in operibus eius contingunt monstra. vult non sit peccatum siue monstrum nisi in his que fiunt propter finem. quia monstrum est a fine in reo deficiens et etiam monstrum est peccatum illius quod est propter aliquid et sic huius sequitur in operatibus nature contingunt monstra. ergo ille operatio nes fiunt propter finem. Secunda ratio vbi quicquid sunt determinata principia et de terminatus ordo procedit operatio finem esse determinatum. sed illa sunt in naturalibus vult in generatibus naturalium. necesse est enim semine fieri molle et non statim fit animal vult in semine induratum et continue procedit ad complementum et perfectionem generatiois tamquam ad determinatum finem. Ergo dato quod contingant peccata non propter hoc sequitur naturam non agere propter finem. Tercia ratio est. nam natura in plantis minus videtur agere propter finem quam in animalibus. ergo si in animalibus contingant monstra eo quod natura non agit propter finem a fortiori idem contingeret in plantis. ergo reprensus in plantis vult in genere et oliuine sicut in animalibus repiuntur bouigene. sed hoc est falsum. quia talia monstra nunquam in arboribus repiuntur. Quarta ratio est. quia sicut animalia a natura generantur ita et semina. ergo si animalia non fierent a natura propter finem etiam et semina non fierent propter finem. ergo ex quo cumque semine fieret quodcumque aliud ens quod est falsum. Conclusio secunda. Dicentes naturam non agere propter finem et nihil naturaliter euenire. sed omnia

## Secundus liber

venire casualiter et fortuite et destruant naturam et etiam que fiunt finem naturam. Patet nam illa dicitur fieri finem naturam que ab aliquo principio extrinseco determinato procedunt in determinatum finem et non in quicumque finem. ergo si illa que fiunt a natura fierent casualiter cum talia raro fiant et a quocumque indifferentem sequitur destructio ordinis eorum que fiunt finem naturam. **Conclusio tertia.** Irrationabile est dicere naturam non agere propter finem. quia in suis operationibus non deliberat. probatur quia ars agit propter finem. sed artifex quandoque non deliberat. ut qui habet completa principia et media per que procedit in suum finem sequitur que non est negandum naturam non agere propter finem eo quod non deliberat circa operationes suas. **Aduertendum est** quod in multis rationibus predictis Aristotele. capit similitudinem artis et nature eo quod non differat operationibus et nature in modo operandi nisi quia natura est principium intrinsecum et ea que fiunt a natura fiunt a principio intrinseco. sed ars est principium extrinsecum rei facte et illa que fiunt ab arte fiunt a principio extrinseco. **Conclusio quarta.** Natura agens propter finem non intendit monstrum. probatur. quia monstrum est peccatum eius quod propter aliud est. sed nullus sagax artifex intendit peccatum in suis operationibus. natura autem sagax est. quia ab agente sapientissimo dirigitur. ideo opus nature dicitur opus intelligentie non errantis. ergo natura agens propter finem non intendit monstrum. **Subiicitur.** Quot modis fiunt monstra. Respondetur quod Albertus assignat quatuor causas monstrorum. Prima est propter diminutionem materie. Secunda est propter abundantiam materie. Tercia propter improportionem qualitatum in materia. Quarta propter malitiam principis et multos alios modos in speciali assignat in libro de animalibus propter primam causam monstra contingunt tripliciter. aut propter diminutionem materie in quantitate continua. ut quando aliquod corpus vel membrum est nimis paruum aut propter diminutionem in numero. ut si deficiat aliquod membrum. aut utroque modo. Et per secundam causam accidunt monstra tribus modis per contrarium ad predictos et per predictos modos superadditur vnus. scilicet quando aliquod membrum nascitur ante tempus determinatum vel si nascatur puer cum dentibus. Unde narrat Albertus se vidisse puellam natam cum dentibus habentem pilos in acellis. propter tertiam causam contingunt monstra diuersarum figurarum finem speciem. unde quandoque sunt qualitates contrarie complexionabiles que sunt sufficientes ad disponendum materiam ad vtrumque sexum. vnde dicit Albertus. quod tempore suo fuit presentatus vnus sapienti qui nesciebat distinguere ad quem sexum pertineret. Etiam contingit quod sit aliquod monstrum existens diuersarum figurarum finem speciem et possunt etiam fieri monstra. quia est rancia macies aut nimia pinguedo aut defectus virtutis. Propter quartam causam dupliciter contingunt monstra finem quod duplex est principis. nam quodam est principis quod dicitur secundum propter cuius fractionem sequitur inclinatio seu gibbositas membrorum. aliud est principis quod dicitur calor naturalis huius in se virtute corporis celestis propter quod sunt quatuor monstra diuersarum figurarum. vnde dicitur per tholomeum quod sunt aliquae constellationes sub quarum dominio non possit fieri natura humana etc.

## Physicorum

**Ad rōnes** An oppositū. Ad p̄mā d̄r q̄ licet monstrz quā  
doq̄ sit finis per accidens nature nō tamē est si  
nis inrentōnis nature p̄ se. Ad sc̄dā d̄r q̄ natura nō auget neq̄ nu  
trit monstrz rōne sui. sed hoc facit ne maius inconueniens seq̄ret videllz  
cer putrefactio vel defectus nature. vnde minus malum cōpatum ad  
maius malum h̄z rōem boni. z mōstrz quo ad suū materiale ē q̄dāmō  
bonū. Et quo ad suū formale in q̄rū ē min⁹ malū h̄z rōem boni z sic nu  
trit et augetur a natura.

Uod autē ex necessitate est. vtz ex suppositōe existit aut z  
simplr. Hūc q̄dā em̄ opinant q̄s est ex necessitate in gene  
ratione esse. quē admodū vtz si aliq̄s mūtz eē ex necessitate ex  
istimet qm̄ graua q̄dē deorsum ferri apta nata sunt. leuia autē  
supeminent. Unde lapides q̄dē deorsum in fundamentū. li  
gnū aut sursum propter leuitatē. Supeminent aut maxime  
ligna. leuissima em̄ sunt. Sed tñ nō sine his q̄dē factum est.  
Nō tñ propter hoc. nisi sicut propter materiā. sed cā abscondē  
di ipa et saluandi. Silt̄ aut z in alijs om̄ibz in q̄b̄ propter ali  
qd̄ est. nō sine q̄dē habētibz necessariā naturā sunt. Nō tamen  
ppter hocz aut sicut ppter materiā. s̄z ppter aliqd̄. Ut ppter  
qd̄ terra h̄mōi. quatenus hoc sit z ppter hoc. Sed tñ id quod  
est cuius causa: impossibile est fieri. nisi ferrea sit. Necesse igit̄  
ferrea esse. si terra erit et opus ipius. Ex suppositōe igit̄ q̄s ne  
cessariū est. s̄z nō vt finis in materia nāq̄ necessariū est. Qd̄ autē  
est cuius cā in rōne est. Est autē z in doctrinis necessariū. et  
in his q̄ fm̄ naturā fiunt quodāmō silt̄. Qm̄ em̄ rectus hic est  
necesse est triangulū duobz rectis tres angulos equales habe  
re. S; nō si hoc est. illud est. Sed si hoc nō est. neq̄ ille rectus  
est. In his aut q̄ sūt ppter hoc cōtrario est. Si finis em̄ erit  
aut est illud quod est an̄ finē aut erit. aut est. Si vero nō non si  
cut ibi cū nō sit conclusio. principiū nō erit sic. z hic finis est et  
q̄s cuius cā. pncipiū em̄ z hoc nō actōis s̄z etiā aie. Ibi aut ra  
tiocinatōis. Accus em̄ nō sunt. Quare si erit domus hoc ne  
cesse fieri aut existerē aut eē. aut omnino materiā. q̄ ppter hec  
vt lateres et lapides esse si domus nō tñ propter hoc est finis.  
sed aut sicut materia neq̄ erit propter hoc. Om̄ino tñ si nō sunt  
nō erit neq̄ domus neq̄ terra. Hec q̄dē nisi sunt lapides. illa  
vero nisi ferrum sūt. Neq̄ enim ibi principia sunt. nisi trian  
k ū

## Secundus liber

gulum duobus rectis. Manifestum igitur est quod est necessarius in physicis. quod sicut materia dicitur et motus qui ipsius. contra quod physico dicende sunt cause. magis autem que cuius causa. Quia enim hec materie est. sed non hec finis. Et finis quod cuius causa et principium a definitione et ratione est. sicut in his que sunt in arte. Quomodo si domus talis est oportet hec fieri ex necessitate et esse et quomodo sanitas hec est. hoc oportet fieri. et esse ex necessitate. Sicut si homo hoc est hoc. si autem huiusmodi et hoc. Fortassis enim et in ratione est necessarius. Determinati enim oportet ferrandi. quomodo diuisio huius. Hoc autem non erit nisi habeat dentes huiusmodi. Hi autem non nisi ferrum. Sunt enim et in definitione quedam partes ut materia.

**Queritur** Ultra necessitas agendi in rebus naturalibus oritur ex pre finis et non ex pre materie. Arguitur quod non quod illud quod in se non est necessarium non est causa necessitatis alteri. In rebus naturalibus finis non est in se necessarius. quod res naturales possunt a suo fine frustrari ergo necessitas in naturalibus non puenit ex pre finis. Nec valet dicere quod res naturales capiunt necessitate a fine in intentione. cum sit solus eius intentionale quod enti naturali non potest dare necessitate. Secundo sic. multi effectus oriuntur pueniunt ex pre materie. et materia reducunt si cur mors corruptio. ergo non omnes effectus naturales accipiunt necessitate ex pre finis. In oppositum est philosophus in textu. Pro responsione

Sciendum primo quod post philosophus ostendit naturam agere propter finem. Dicitur sequenter ostendit aliam suppositionem quam prius supposuit. scilicet quod in rebus naturalibus est necessitas ex suppositione finis. Et circa hoc primo mouet questionem tale. videlicet in rebus naturalibus sic necessitas simpliciter. id est absoluta aut sit necessitas ex suppositione seu conditionata. et hoc nihil aliud est querere quam videlicet in rebus naturalibus necessitas oritur ex causis peribus que sunt materia et efficiens et etiam forma sumpta in ratione forme. Aut ex causa posteriori que est finis aut etiam forma sumpta in ratione finis generatōis

Sciendum secundo. quod ad hanc questionem antiqui dicebant quod tota necessitas rerum naturalium est ex pre materie et dispositionum eius. ut quod grana sunt nata ferri deorsum. et leuia ferri sursum. ratio necessarium est in dispositione murum vel domus. quod grossi lapides ponant deorsum. Et quod ligna sunt leuiora ponant sursum. et sicut dicebant esse in partibus aialium. videlicet quod hō hōz caput sursum et pedes deorsum referebant ad dispositionem materie. scilicet grauitate vel leuitate humorum. et sic generaliter dicebant quod tota necessitas rerum naturalium esset ex pre materie. Sciendum tertio quod hō res naturales necessario habeant fieri ex principijs naturalibus habentibus naturale aptitudinem et dispositionem ad formam. tamen ratio necessitatis talium principiorum ex fine sumitur. non quod finis in se sit ipsum necessarium. sed quod ex fine ratio necessitatis sumitur. et sic illud quod est necessarium est ipsum a materia. et ratio necessitatis ex

## Physicorum

fine dependet. ut ratio necessitatis ferre sumitur ex suo fine qui est diuisi-  
dere dura. nā si opus illud debeat esse necesse est ferram esse dentatam. 2  
si dentes eius sint apti ad diuidendū dura necesse est q̄ sint ferrei. 2 sic il-  
lud quod est necessariū in ferra est ferrum et dentes eius. Sed necessi-  
tas nō sumit ex suppositōe finis ita q̄ si ferra debeat diuidere dura opoz  
ipam esse dentatam 2 ferream. **Conclusio.** In rebus naturalibus non  
semper est necessitas simpliciter. sed est necessitas ex suppositōe finis. pro-  
batur duabz rationibus phi. Prima ratio est. sicut est in naturalibus ita ē  
in artificialibus. qz vtraqz sunt ppter finem. sed in artificialibus sumit nes-  
cessitas ex pte finis ut ostensum est. ergo et in naturalibus. Secūda  
ratio sicut se hz pncipium in demonstratiōibus 2 in disciplinis. ita finis  
in agilibus 2 naturalibus. sed in demonstratiōibus tota ratio necessita-  
tis conclusionis sumitur ex pncipijs. ergo etiam in agilibus et natu-  
ralibus tota ratio necessitatis ex fine sumitur. Ad declarandū maiorez  
dicit phus q̄ in demonstratiōibus si pncipia sint necessaria necesse est con-  
clusionem esse necessariā 2 nō econtra. potest em̄ esse q̄ conclusio sit vera  
et q̄ pncipia nō sint vera. qz ex falsis potest sequi verum. sed si conclusio  
nō sit nec pncipia erunt. et est sile in agilibus et naturalibus. Si em̄ est  
finis necesse est media esse vel fuisse et nō econtra. potest em̄ esse q̄ media  
in fine sint. et tamē non ppter hoc finis erit. sed si media nō sint. finis nō  
erit. sicut si conclusio nō sit vera. ita etiam nec pncipia. et sic compando  
finem in agilibus 2 naturalibus ad pncipia in demonstratiōibus 2 me-  
dia ad finem in naturalibus ad conclusionem in demonstratiōibus. sicut  
pncipia in demonstratiōibus se habent ad conclusionem. sic in naturalibus  
et agilibus se habet finis ad ea que sunt ad finem. Aliter etiam proba-  
tur conclusio. qz finis est causa causarum in causando pueniens ceteras  
causas. Quia sine ei⁹ causalitate. alie nō possunt causare. ergo tota ratio  
necessitatis que est in alijs causis sumitur ex pte finis. **¶** Dubitatur  
Utrū finis fin q̄ est causa sit eodē modo pncipiū sicut pncipiū in demō-  
stratiōibus. Respondet phus q̄ nō. qz pncipia in demonstratiōibus sunt pnci-  
pia tm̄ ratiōcinatiōis et cognitiōis. hz finis in agilibus 2 naturalibus nō  
soli est pncipiū ratiōcinatiōis. immo etiā actus 2 opatiōnis. sicut domi-  
ficatoz q̄ p definitiōnem domus cognoscit ipam domum 2 ea que ad do-  
mum req̄runtur etiam p ipam scit quid oportet fieri ad hoc q̄ dom⁹ sit.  
Et sic illa definitiō nō est pncipiū cognoscendi tantum. sed etiā opati-  
di. Similiter medicus p definitiōnem sanitatis cognoscit sanitatē et ea  
que ad sanitatem req̄runt. ideo ipē scit que oportet facere ad hoc q̄ alij  
quis sanetur. 2 sic patz q̄ ratio necessitatis in his que sunt ad finem ex  
fine sumitur. Ex quo infert phus q̄ artifex 2 etiam phus natural⁹ ma-  
gis debent respondere p finem q̄ per materiam. qz finis est causa mate-  
rie. sed materia nō est causa finis in esse cause. nō em̄ finis est talis. qz ma-  
teria talis est. sed oportet materiā talē esse qz talis est finis. si em̄ aliquis  
velit definire ferrā ipam p suū opus definit qd est diuidere dura q̄ des-  
finitio si debeat esse oportet q̄ sit rfera dentata. Et si dentes debeant di-  
uidere dura oportz q̄ sint ferrei. Ideo definitio ferre materiam comp-  
hendit. ideo dicit phus finaliter q̄ in definitiōne rei naturalis sunt qdam

## Tercius liber

res que se habent vt materia cōmunis. ⁊ nō indiuidualis

**Ad rationes** Ad p̄mā dī q̄ ex illo qd̄ in se nō est nec  
cessarium nō orit̄ necessitas absoluta. tñ  
p̄ oriri necessitas p̄ditionata supposito q̄ illud debeat acq̄ri. et sic est de  
fine in executōe. q̄ lz nō sit necessarius in se. tñ si debeat acq̄ri oportz me  
dia ad ip̄m p̄fuisse. Et de fine in intentōe dī q̄ lz nō habeat esse reale ē  
tñ intentio finis acq̄rendi q̄ mouet efficiens ad causandū media ad acq̄  
rendū ip̄m in esse reali ⁊ si debeat acq̄ri oportet media p̄fuisse. Ad se  
cundā dī q̄ sicut materia est p̄pter finē ⁊ ab illo sumit necessitatē essendī  
in effectu. ita ea q̄ necessario p̄sequunt̄ materiā capiūt necessitatē et p̄e  
finis. qz quicqd̄ est cā cause est cā causati ⁊ sui effect⁹. vñ dī tercio de aia  
Natura facit oia vel p̄pter necessitatē finis vel p̄pter necessitatem eorum  
que sunt ad finem. Et hec de questione.

Explicit scdus liber phisioꝝ Aristotelis

Efficitur notus terno libro tibi motus

Et simul apparet nō quocq̄ sine caret

### Boniā aut̄ natura est

p̄ncipiū motus ⁊ mutatōis scia aut̄ nobis de  
natura est. oportet nō ignorare qd̄ sit motus

Necessarium enī est ignorato motu ip̄o et

ignorare naturam Determinantib⁹ autem de motu tēp̄an  
dum est eodē aggredi mō. et de his q̄ p̄sequēter sunt. Videtur  
aut̄ motus esse p̄tinuoꝝ. s; infinitū appet̄ p̄mū in p̄tinuo. Vñ  
et definitib⁹ p̄tinuū p̄tingit p̄mū indigere multotiens rōne  
infiniti. cū infinitū diuisibile p̄tinuū sit. Adhuc aut̄ sine loco ⁊  
vacuo ⁊ tpe impossibile est esse motū Manifestū igit̄ est q̄  
et propter hoc ⁊ propter illud qd̄ omnīū sunt cōmunia. rylliter  
hacōmib⁹ intendendū p̄e argumētātib⁹ de vno q̄q̄ istoz p̄o  
sterior at̄ de p̄p̄iis speculatio ea q̄ de cōmunib⁹ est

### It̄a initium tercij li

bri phisicoꝝ. Querit̄. vtz ignorato motu necesse sit  
naturā ignorare Arguit̄ p̄mo q̄ nō. qz p̄tingēs ē  
ignorare naturā ⁊ nō necessariū. s; ignorato motu nō